

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

**MOŽNOSTI TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ
NAVŠTĚVUJÍCÍCH MATEŘSKOU ŠKOLU V KAMENICI NAD
LIPOU**

Bakalářská práce

České Budějovice 2013

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Miluše Vítěčková, Ph.D.

Vypracovala:
Kristýna Nováková

ABSTRAKT

Ústředním tématem bakalářské práce je nastínit možnosti trávení volného času, které nabízí předškolním dětem Mateřská škola v Kamenici nad Lipou. Práce je rozdělena na dvě hlavní části, teoretickou a praktickou. V teoretické části práce je charakterizováno předškolní dítě, jeho potřeby a stručně je nastíněn jeho vývoj somatický, psychický a sociální. Teoretická část také pojednává o socializačních činitelích (rodině, škole a vrstevnické skupině), které se podílí na utváření vztahu k volnému času. Dále je zde vymezen pojem volný čas, jeho vznik a vývoj. V této části se zmiňuji o volnočasových institucích a různých druzích volnočasových aktivit. Základní myšlenkou je především zmapování pojmů o předškolním dítěti a volném čase. Praktická část je zaměřena na volný čas předškolního dítěte. Cílem bylo, na základě smíšeného výzkumu, zmapovat nabídku volnočasových aktivit pro předškolní děti v Kamenici nad Lipou. Zjištěné informace z dotazníkového šetření jsou znázorněny v grafech s komentáři. V rámci kvalitativního šetření byly vedeny rozhovory s ředitelkou a učitelkami mateřské školy a učitelkami základní školy v Kamenici nad Lipou. Poznatky a informace týkající se výzkumných otázek jsou shrnuty v diskusi a závěru.

Klíčová slova: dítě předškolního věku, rodina, mateřská škola, hra, volný čas

ABSTRACT

The key topic of the thesis is to outline leisure time activities that nursery school in Kamenice nad Lipou offers to preschool children. The thesis is divided in two sections, theoretical and practical part. Preschool child and his needs are characterised in the theoretical part. There's also brief description of preschool children physical, mental and social development. In theoretical part there's also mention about social factors (family, children of the same age, family), because these have big influence on forming relationship to leisure time. In this part I have also defined leisure time, it's origin and development of the term. I have described various leisure time organisations and leisure time activities. The fundamental idea is to map terms related to pre school child and it's leisure time. In the practical part I have focused on preschool child's leisure time. My aim was to map offerings of leisure time activities designed for preschool children in Kamenice nad Lipou and it was based on mixed methods design. I have presented information gathered through questionnaires on commented graphs. As part of quantitative research I have led discussions with principal and teachers of nursery school and with teachers of elementary school in Kamenice nad Lipou. My findings regarding research questions are summarized in discussion and at the end of my thesis.

Key words: preschool child, family, nursery school, play, leisure time

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Kamenici nad Lipou dne 28. 2. 2013

.....
Kristýna Nováková

PODĚKOVÁNÍ

Velice děkuji PhDr. Miluši Vítěčkové, Ph.D. za cenné rady a připomínky při zpracování bakalářské práce.

Dále děkuji ředitelce, učitelkám Mateřské školy a učitelkám Základní školy v Kamenici nad Lipou za možnost s nimi spolupracovat při získávání údajů pro výzkumné šetření. Stejně tak mé poděkování patří i rodičům, kteří se podíleli na dotazníkovém šetření.

V neposlední řadě velice děkuji své rodině a blízkým za pochopení, trpělivost a podporu, kterou mi prokazovali při zpracovávání této práce, stejně jako během celého studia.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 PŘEDŠKOLNÍ DÍTĚ	10
1.1 Období předškolního věku	10
1.2 Potřeby dítěte předškolního věku	12
2 RODINA A SOCIALIZAČNÍ ČINITELE	14
2.1 Význam rodiny	14
2.2 Funkce rodiny	15
2.3 Druhy rodin	16
2.4 Rodiče	17
2.5 Vrstevnická skupina a mateřská škola	18
3 VOLNÝ ČAS	21
3.1 Vznik a vývoj volného času	22
3.2 Specifika volného času dětí a mládeže	23
3.3 Pohledy na volný čas	25
3.4 Výchova mimo vyučování	26
3.4.1 Výchovné a vzdělávací činnosti mimo vyučování	28
4 VOLNOČASOVÁ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ	30
4.1 Volnočasová zařízení školy	31
4.2 Volnočasová zařízení mimo školu	31
5 HRA	34
5.1 Dělení her	34
PRAKTICKÁ ČÁST	36
6 CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	36
7 METODIKA VÝZKUMU	37
7.1 Stanovené výzkumné otázky	37
7.2 Popis metod výzkumu	37
7.3 Popis výzkumného souboru	39
8 VYHODNOCENÍ	41
8.1 Vyhodnocení rozhovorů s ředitelkou a učitelkami mateřské školy	41

8.1.1	Zájmové činnosti nabízené mateřskou školou.....	41
8.2	Rozhovory s učitelkami mateřské a základní školy	48
8.2.1	Vyhodnocení rozhovorů.....	48
8.3	Vyhodnocení dotazníků.....	50
9	DISKUSE.....	60
	ZÁVĚR.....	63
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	65
	SEZNAM PŘÍLOH.....	68

ÚVOD

Jako téma bakalářské práce jsem si vybrala zmapování volného času, přesněji možností, jakými mohou trávit volný čas děti předškolního věku, které navštěvují MŠ v Kamenici nad Lipou. Tématiku volného času jsem zvolila proto, že je v současné době volný čas pojmem, který je skloňovaný ve všech pádech. Vzhledem k obvyklé pracovní době, která činí osm hodin denně, člověku ve 21. století zbývá poměrně velké množství volného času a ten je potřeba nějak využívat, pokud možno smysluplně.

Dalo by se říci, že volnočasové aktivity jsou fenoménem, samostatnou kapitolou, která se týká života lidí. Volný čas, který se zužitkovává smysluplně a kvalitně, by měl člověku přinášet odreagování od vypětí jak psychického, tak fyzického. Měl by mu přinést pocit satisfakce a radosti, zkrátka celkové relaxace a regenerace.

Dospělí lidé mají ve 21. století nepřeberné množství možností, jak nakládat se svým volným časem. Nespočetné množství aktivit nabízí nespočetné množství institucí, které se zabývají volným časem. Stačí si jen vybrat. Je potřeba podotknout, že lidé ve větších městech mají větší možnosti výběru zájmových aktivit než lidé na venkově a v malých městech, a proto tráví svůj volný čas různými způsoby.

Co děti? „Mají si kde hrát?“ Jak je to s volným časem dětí, je téma, které mě zaujalo. Rozhodla jsem se, že téma aplikuji na MŠ v mém rodném městě – Kamenici nad Lipou. Zcela záměrně ze své práce vynechávám nesmyslné trávení volného času, za které považuji například sledování TV, hraní počítačových her, práce s PC atd. Domnívám se, že tyto aktivity pro dítě předškolního věku nemají valný význam. Zajímají mě aktivity, které dítě rozvíjí. Vybrala jsem si volnočasové činnosti v rámci MŠ – kroužky, které jsou školou nabízeny.

Cílem výzkumného šetření je zjistit, jak moc velký tlak je vyvíjen na dítě předškolního věku ve výběru jeho volnočasových aktivit. Mají děti volnou ruku při výběru svých volnočasových aktivit anebo o nich rozhodují jejich rodiče? Myslím, že je důležité vést dítě už od raného dětství k aktivitám, které budou zaplňovat jeho volný čas. Podle mého názoru je to počátek přiměřené prevence například vlivu nevhodných vrstevnických skupin atd. Pokud si dítě už v předškolním věku vytvoří zdravý vztah například k pohybovým aktivitám, hudebním činnostem atd., bude mu připadat přirozené, že ho tyto aktivity v životě naplňují a bude je pak nadále samo vyhledávat. Velmi důležité ale je,

aby se jednalo o aktivity, které baví dítě samotné, nikoliv aktivity, které jsou atraktivní pro rodiče. Jen v takovém případě si k nim dítě vybuduje pozitivní vztah. Na jedné straně pomyslných vah máme smysluplné trávení volného času a na straně druhé přetěžování dítěte. Už v předškolním věku je možné, že rodiče budou na své dítě klást nepřiměřené nároky, budou jej „nutit“ do různých volnočasových aktivit, které dítě nebaví. To vše třeba i s dobrým úmyslem – s vidinou zářné budoucnosti svého dítěte. Někteří rodiče mohou vnímat volnočasové aktivity jako další formu hlídání dítěte, protože jsou časově vytíženi. Přetěžování dítěte v jakékoliv oblasti je nevhodné, ba může být pro dítě přímo destruktivní.

Teoretická část bakalářské práce se zabývá předškolním dítětem, socializačními činiteli, které jej ovlivňují, dále pak volným časem a institucemi, které volnočasové aktivity realizují. Praktická část bakalářské práce přináší výsledky výzkumného šetření. To se vztahuje k volnočasovým aktivitám dětí navštěvující MŠ v Kamenici nad Lipou. Výzkum se skládá z kvalitativní a kvantitativní části. V rámci kvalitativního šetření jsem se zabývala tím, jaké kroužky MŠ nabízí a které z nich jsou dětmi nejvíce navštěvované. Dále bylo cílem dozvědět se, jaké názory mají na volnočasové aktivity předškoláků učitelky mateřské školy a učitelky prvních tříd školy základní. V rámci kvantitativního výzkumu jsem zrealizovala dotazníkové šetření u rodičů předškoláků. Cílem tohoto šetření bylo zjistit, které kroužky jsou pro děti nejatraktivnější a které naopak nejméně. Dále kdo vybírá kroužky, které dítě navštěvuje. Využívají rodiče nabídky volnočasových aktivit v MŠ anebo upřednostňují jiné způsoby využívání volného času svých potomků?

TEORETICKÁ ČÁST

1 PŘEDŠKOLNÍ DÍTĚ

V názvu bakalářské práce je obsažen termín předškolní dítě, a proto je věnována tato kapitola stručné charakteristice předškolního dítěte.

Předškolní věk je velmi významným obdobím v životě člověka. Je to období, kdy jsou pokládány základní kameny lidské socializace – začlenění jedince do společnosti. Dítě předškolního věku je zvědavé, touží objevovat. Je to doba všetečné otázky „Proč?“. Předškolní věk je období, v němž si dítě utváří svůj prvotní názor na svět (Říčan, 1990).

1.1 Období předškolního věku

Vágnerová (2005) vymezuje předškolní věk jako dobu trvající od 3 do 6-7 let věku dítěte. Předškolní dítě zpravidla dochází do mateřské školy, kde je jeho hlavní aktivitou hra. Velký význam má stále rodinná výchova, na níž mateřská škola staví své působení, dochází však k fázi přesahu rodiny. Ukončení této etapy je mimo jiné spojeno se zahájením povinné školní docházky.

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí, že předškolní období lze chápat v širším a užším slova smyslu. Širším pojetím dle nich chápeme celou dobu od narození dítěte až po zahájení povinné školní docházky. Typičtější však je pojímat předškolní období v užším slova smyslu, a to jako věkovou kategorii od 3 do 6-7 let. Ta de facto uzavírá etapu raného dětství, tak ji definuje i Vágnerová (2005).

Z hlediska tělesného vývoje dochází ke konci tohoto období k první tělesné vytáhlosti. Dochází k přírůstku svalové hmoty, kosti zesilují, prodlužují se horní i dolní končetiny. Hlava se i nadále v poměru k tělu zmenšuje, což trvá až do ukončení tělesného vývoje jedince. Dítě předškolního věku zaznamenává obrovský nárůst obratnosti v pohybech – vypilovává se jak jemná, tak hrubá motorika. V oblasti pohybové je dítě stále více pohotovější a rychlejší (Říčan, 2004).

Šulová (2004) k tomu dodává, že se pohyby u dítěte předškolního věku stávají přesnějšími, účelnějšími a plynulejšími. Předškolák je schopen velmi dobře

napodobovat pohyby ostatních lidí. To umožňuje, aby se předškolní období stalo startovním bodem k zahájení nejrůznějších rekreačních aktivit sportovního charakteru (lyžování, bruslení, jízda na kole,...).

V oblasti myšlení dítě začíná chápat základní matematické vztahy. Dokáže napočítat do deseti, je schopno jednoduchých početních operací (sčítání a odčítání). Umí porovnávat velikosti i množství předmětů atd. Myšlení předškolního dítěte je založeno na pseudopojmech. Předškolák se neopírá důsledně o trvalost předmětu v prostoru a čase – předškolní dítě zatím není schopné dívat se na jednu věc z více úhlů pohledu, posuzovat ji z různých hledisek. Dítě v předškolním věku je egocentrické a magické. Věří, že to, co se stane, je závislé na jeho přáních (Helus, 2004).

Myšlení dítěte je dále také antropomorfní – dítě přisuzuje neživým věcem (stromy, hračky) schopnost myslet, cítit, prožívat tak jako lidé. Realita, vzpomínky a představivost se často smísí a vznikají tzv. konfabulace čili smyšlenky. Dítě je nevytváří záměrně, jedná se o bezděčnou lež (Říčan, 1990).

V předškolním období dochází k obrovskému rozvoji řeči. Pokud rodiče a ostatní vychovatelé s dítětem hodně mluví, čtou mu pohádky, vyprávějí příběhy, dítě je schopno na konci předškolního věku používat cca 2500 slov a dalšímu 1000 slov je schopno více či méně dokonale rozumět (Říčan, 1990). Langmeier a Krejčířová (2006) upozorňují především na zdokonalování výslovnosti a větné výstavby - předškoláci již používají souvětí.

Vágnerová (2005) souhrnně označuje předškolní věk jako období, v němž dochází k prudkému rozvoji celé řady schopností a dovedností, přesto by měl být především obdobím hry a iniciativy. Souhlasně s Vágnerovou (2005) zmiňuje Šulová (2004) v oblasti socializace přesah rodiny. V procesu začleňování jedince do společnosti nastávají změny ve třech klíčových rovinách, a to v sociální reaktivitě, sociální kontrole a v osvojování sociálních rolí. V oblasti sociální reaktivity dochází k jejímu rozvoji a zkvalitňování díky možnosti navázání různorodých vztahů – s vrstevníky stejného pohlaví i opačného pohlaví, s cizími dospělými osobami, což dítěti umožňuje procvičovat sociální reaktivitu a možnost rozlišovat a vytvářet kvality vyšší úrovně. V oblasti sociální kontroly dochází taktéž k vývoji – kolem 3. roku věku dítě začíná přijímat za své normy chování, které jsou společensky žádoucí. K osvojování sociálních rolí a jejich rozvoji dochází v nejvyšší míře v rodině, ale samozřejmě také mimo ni.

V rodině dítě vidí vzorce chování, které přísluší k určitým rolím a přijímá je za své. Mimo rodinu pak dítě tyto vzorce uplatňuje a trénuje, nejčastěji ve vrstevnické skupině.

1.2 Potřeby dítěte předškolního věku

Lidskými potřebami se zabývala celá řada psychologů. Vybrala jsem pro širokou veřejnost nejvíce známou teorii potřeb, jejímž autorem je americký psycholog Abraham Maslow. A protože práce je orientována na předškolní děti, nesmím opomenout pány Matějčka a Langmeiera, kteří Maslowu hierarchii potřeb transformovali na dětský věk.

Abraham Maslow uspořádal potřeby podle naléhavosti jejich uspokojování, a to od vývojově nejnižších po nejvyšší. Potřeby jako takové dělí do tří větších skupin. První skupinou jsou potřeby základní, kam spadají potřeby fyziologické (potřeba potravy, tekutin, spánku, vyměšování, kyslíku, přiměřené teploty, pohybu, odpočinku, sexuálního uspokojení) a potřeba bezpečí (potřeba určité stálosti a jistoty, pravidel atd.). Následují potřeby psychologické, kam řadíme potřebu lásky (náklonnost, ztotožnění se, potřeba někam patřit) a uznání (sebeúcta, společenská prestiž). Poslední skupinou jsou potřeby sebeaktualizace a k nim náleží potřeba realizace svých schopností, potřeba osobně růst atd. K tomu, abychom mohli začít uspokojovat potřeby vývojově vyšší, je zapotřebí mít naplněné potřeby, které jsou vývojově na nižší úrovni. Jednoduše řečeno, nemohu začít uspokojovat potřebu sebeaktualizace, pokud nemám uspokojenou potřebu fyziologickou, například potřebu spánku (Nakonečný, 1995).

Langmeier a Matějček vytvořili svou představu pěti základních psychických potřeb dítěte. Patří sem potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů. Tím je myšleno, že podněty, které k dítěti proudí z vnějšího prostředí, by měly být různorodé, úměrné věku i individuálním možnostem dítěte. Dítěti by mělo být nabízené dostatečné množství podnětů, nikoliv však takové množství, aby jimi dítě bylo přetěžováno a tékalo od jednoho podnětu k jinému. Druhou potřebou je potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech. To je snaha o umožnění dítěti vidět „smysluplný svět“. Stálost a řád dítěti dodává pocit jistoty a bezpečí, protože ví, co přijde a co může očekávat. Tato potřeba činí z našich prožitků zkušenosti a poznatky, kterých je potřeba k učení. Třetí je potřeba prvotních citových, sociálních vztahů a vazeb. Vytvoření úzkých citových vztahů s matkou a otcem i s ostatními členy rodiny je pro dítě velmi

důležité, může se díky nim cítit bezpečně a jistě. Čtvrtou potřebou je potřeba identity, tedy společenského uplatnění a společenské hodnoty. Tato potřeba je naplňována tím, že člověk někam patří, že má ve společnosti své místo. V případě, že je tato potřeba náležitým způsobem saturována, dítě zdravým způsobem vnímá své vlastní já. To je nutností pro osvojování si sociálních rolí a pro tvorbu hodnot a cílů. Poslední, pátou potřebou je potřeba otevřené budoucnosti - životní perspektivy (Matějček, 1994).

Matějček (1994) uvádí jako prioritní potřebu dítěte předškolního věku pocit jistoty ve vztahu k „jeho“ lidem. Potřeba jistých citových vztahů a vazeb v rodině je pro dítě nutností.

Herman (2008) ve své knize Najděte si svého manžana vyzdvihuje také jako základní lidskou potřebu potřebu lásky a bezpečí. Člověk se potřebuje cítit neohrožený a potřebuje být milován a uznáván.

Podle mého názoru je také tou nejvýznamnější potřebou potřeba lásky a bezpečí. Všichni lidé ji potřebují mít naplněnou. Malé dítě ale ještě mnohokrát více než dospělý člověk. Dítě je ve spoustě věcí odkázáno na dospělé a je mnohem více zranitelné. Potřebuje mít naplněny pocity jistoty, bezpečí a toho, že ho „jeho“ lidé mají rádi, že v tom velkém světě není samo a ztracené. Herman (2008) ve své knize uvádí, že vazba, která se utvoří mezi matkou a dítětem do jeho věku 6 let je nenahraditelná a určuje vše důležité v lidském životě.

2 RODINA A SOCIALIZAČNÍ ČINITELÉ

2.1 Význam rodiny

Rodina je „*společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.*“ (Hartl a Hartlová, 2010, s. 504).

Obecně je dnešní rodina označována jako rodina nukleární. Její jádro je tvořeno manželským (partnerským) párem. Současná rodina je také manželská – partneři jsou matkou a otcem dětí, které v rodině jsou a starají se o ně. Tím pádem je rodina dvougenerační – na jednom místě žijí 2 generace lidí – matka a otec a generace jejich dětí. Pro dnešní rodinu už tedy není typické vícegenerační soužití (např. rodiče jednoho z partnerské dvojice, partnerská dvojice, tedy matka a otec a jejich děti). Dalším charakteristickým znakem současné rodiny je její intimně vztahový charakter. Ten vyplývá ze zmenšování rodiny, která žije pospolu. Rodina se stává více soukromým teritoriem, je protkána citovou blízkostí. Poslední znak dnešní rodiny je privátní individualizace. Jednotliví členové rodiny se rozhodují sami za sebe, nesou břímě zodpovědnosti za svá rozhodnutí, odpoutávají se od tradic, zvyků atd. (Helus, 2007).

Rodina je významný výchovný činitel. Na formování osobnosti člověka se však podílí i ostatní faktory (vrstevnická skupina, vzdělávací instituce, ...). Pokud ale rodina funguje normálně, má jedinečné a výsadní postavení při naplňování psychických i fyzických potřeb dítěte a tím významně ovlivňuje formování jeho osobnosti (Matějček, 1992).

Čáp a Mareš (2001) doplňují, že rodina je významná, protože socializační proces, který probíhá po celý život člověka, obvykle začíná právě v ní. Matka, případně jiná pečující osoba, se stará o naplňování potřeb dítěte a dává dítěti možnost vytvoření si vzájemné hluboké citové vazby.

Primárně by rodina měla všem svým členům naplňovat jejich potřeby, měla by jim poskytovat zázemí, měla by sloužit jako zdroj zkušeností. Každý člen rodiny má svou roli, která se stává jeho součástí. Rodina je prostředím, které dítěti nabízí pestré mezilidské vztahy, systém hodnot a postojů (Vágnerová, 2004). Čáp a Mareš (2001) dodávají, že v rodině jsou položeny základy sociálního učení, dítě se učí činností, komunikací, interakcí, která je nezbytná pro život ve společnosti.

V rodině se také utváří identita člověka. Identita – pojem z psychologie, který zachycuje naši vnitřní odpověď na to, Kdo jsem? Jaké místo mi náleží v mých společenských vztazích? Identita je tedy věc, která úzce souvisí se vztahy. U dítěte jde o vztahy, které se ho bezprostředně týkají – vnitřní vztahy dítěte samotného a vztahy z jeho sociálního prostředí. Mezi složky naší identity patří náš tělesný zjev, naše tělesnost (prožitek vlastního zdraví). Identita se začíná utvářet v batolecím věku, tedy kolem 2. a 3. roku života dítěte. Přichází uvědomění si své svébytnosti, projevuje svou vůli, svá přání, požadavky, potřeby. Dítě je schopné uvědomovat si své postavení v rodinných vztazích, začíná chápat, jakou roli mají vůči němu ostatní členové rodiny a naopak. Od věku 3 let se na utváření identity dítěte podílejí kromě rodiny čím dál tím více i jeho vrstevníci. Dítě si hledá své postavení v jejich společenství a jeho sebevědomí může být jak posíleno tak oslabeno (Matějček, 1992).

2.2 Funkce rodiny

Rodina plní především čtyři základní funkce: biologickou, ekonomickou, sociální a psychologickou (Vágnerová, 2004).

Rodina má základní povinnost, a to zajistit svou funkčnost ve vztahu k dítěti. Podle Heluse (2007) existuje deset základních funkcí rodiny. První funkcí je uspokojení základní potřeby dítěte v raných stádiích jeho života. Je to především saturace potřeb fyziologických a raných psychických. Druhá je funkce uspokojování potřeby organické příslušnosti dítěte, tj. potřeba domova. Dítě potřebuje „jeho“ lidi k tomu, aby se s nimi mohlo identifikovat. Díky tomu, že je oddáno na milost rodičům, dochází k utváření bazální životní jistoty – „někam patřím“. Další funkcí je, že rodina poskytuje dítěti prostor pro jeho aktivní projev, seberealizaci a součinnost s ostatními lidmi. Čtvrtou funkcí rodiny je pozvolné uvádění dítěte do vztahu k věcem rodiny. Dítě se učí materiální vybavení domácnosti chápat jako hodnoty a vážit si věcí. Pátá funkce určuje výrazně prvopočáteční dětský prožitek sebe sama jako chlapce/dívky. Díky vzorům matky a otce se rozvíjí genderový obsah. Další funkcí je, že rodina skýtá dítěti bezprostředně působící vzory a příklady. To hraje významnou roli například u schopnosti vcítit se do druhých. Sedmá funkce říká, že rodina zakládá, upevňuje a rozvíjí vědomí povinnosti, zodpovědnosti, ohleduplnosti a úcty. Osmá funkce se zabývá otevíráním příležitosti vejít do mezigeneračních vztahů, tím proniknout do chápání lidí

různého věku, založení a postavení. Devátou funkcí je označeno navození představy o širším okolí, společnosti a světě v dítěti prostřednictvím osob, jež je obklopují. „*Dítě si ujasňuje svět profesí, svět nejružnějších občanských povinností, ale také svět problémů a pokušení, kterým je třeba čelit.*“ (Helus, 2007, s. 151). Poslední, desátá funkce, se zabývá tím, že rodina je útočištěm v situacích životní bezradnosti. Dítě ví, že se v případě neúspěchu může obrátit na rodinu a očekávat od ní pochopení a pomoc. Dodává dítěti tolik důležitý pocit jistoty a bezpečí (Helus, 2007).

2.3 Druhy rodin

Vágnerová (2004) ve své knize Psychopatologie pro pomáhající profese používá základní dělení rodiny na rodinu orientační a prokreační.

Rodinou orientační rozumíme rodinu, do které se dítě rodí a která mu nabídne primární sociální zkušenosti. Dítě si v ní utváří prvotní názor na svět – je svět spíše dobrý anebo spíše zlý? Získává pocit bazální důvěry ve svět. V rodinném prostředí se utváří základy dětského sebepojetí. Rodina by též měla dítěti naplňovat potřebu jistoty a bezpečí tím, že mu umožní navázání těsných citových vztahů. Její členové mají ve vztahu k dítěti také nejružnější aspirace. Podstatné je, jak rodiče budou dítě podporovat při realizaci jejich očekávání – budou do dítěte vkládat důvěru a povzbuzovat jej či o něm budou mít pochybnosti a podceňovat ho? Tímto způsobem se vytváří a formuje dětská sebedůvěra. V orientační rodině se dítě setkává s modely, které bude s největší pravděpodobností napodobovat a bude se s nimi identifikovat. Mohou to být modely pozitivní i negativní (Vágnerová, 2004).

Prokreační rodina je rodina, kterou lidský jedinec vytváří sám. Je to rodina, do které přenáší své zkušenosti z orientační rodiny. Prokreační rodina umožňuje člověku získat určité nové sociální role a zkušenosti. Člověk v prokreační rodině funguje v nové roli partnera, rodiče a získává tak celou řadu nových podnětů, vjemů a zkušeností. Partnerský vztah by člověku měl dodávat pocity jistoty a bezpečí, rodinné prostředí pak prostor k seberealizaci (Vágnerová, 2004).

2.4 Rodiče

Rodič je „*matka či otec dítěte; jedinec, který zplodil nebo porodil a/nebo vychoval potomka.*“ (Hartl a Hartlová, 2010, s. 503).

Vágnerová (2005) uvádí, že rodiče jsou pro dítě velmi významnou autoritou, a to zejména z hlediska emočního. Rodičovská role a s ní spojené postavení je dětmi vysoce ceněno. Dítě předškolního věku přisuzuje rodičům až schopnost všemocnosti – „moje maminka/můj tatínek si se vším poradí!“ - to vede k naplňování potřeby jistoty a bezpečí. Děti považují své rodiče za vzor, identifikují se s nimi, napodobují je, chtějí být jako oni. Předškolák uspokojuje svou potřebu „být jako maminka/tatínek“ nejčastěji ve hře. V předškolním období si děti mohou vyzkoušet nejrůznější role dospělých a symbolicky získávají zkušenost, jak tyto role zvládnout. Toto je jedna z možností sociálního učení, která je pro předškolní věk běžná. U předškolního dítěte také dochází k vývoji chápání pozice jednotlivých členů rodiny. Dítě touží po tom stát se dospělým, ale zároveň si chce ponechat svou roli dítěte a s ní spojené pocity jistoty a bezpečí, např. „*Já bych nechtěl růst, abyste nestárli.*“ (Vágnerová, 2005, s. 206).

Šulová (2004) dále zmiňuje, že rodiče mají pro dítě raného věku až nenahraditelný význam. Nabízejí totiž ženský a mužský model chování. Situace, kdy se dítě denně střetává s rodičovským párem, je optimální. Dítě si začíná uvědomovat, že určité chování přísluší k určitému pohlaví.

Během předškolního období dochází ke změnám v interakci mezi dítětem a jeho rodiči. Obvykle se požadavky rodičů na předškoláka zvyšují. Ve funkční rodině se působení matky a otce vzájemně doplňuje. Chování matky a otce k dítěti však má svá specifika a to jak v oblasti kvantity, tak i kvality (Vágnerová, 2000).

Matka většinou s dítětem tráví více času než otec, zaměřuje se na činnosti každodenního života a na plnění běžných povinností. Co se hry týká, matka s dětmi provozuje spíš hry klidnějšího charakteru, a to v prostředí domova. Matky s dětmi více verbálně komunikují, jejich projev verbální i neverbální bývá emočně zabarvený. Vztah matky a dítěte by měl být stabilní a vřelý, měl by dítěti uspokojovat potřebu jistoty a bezpečí. Pro předškolní období je typické, že se dítě začíná odpoutávat z původně velmi těsné vazby na matku. Proti tomu otec se může rozhodnout, že přijme roli vedlejšího, doplňkového rodiče – převážnou část výchovy nechá v režii matky. Pro otce je typické,

že s dětmi provozují volnočasové aktivity, různé činnosti mimo prostředí domova, výlety a hry sportovního charakteru. Oproti matkám otcové s dětmi mluví méně (Vágnerová, 2005).

Někteří autoři, jako například Vágnerová (2000), považují roli otce jako méně dokonalou náhražku, tzv. doplňkového rodiče, někoho, kdo ženě víceméně pomáhá s péčí o děti. Šulová (2004) zastává názor, že role otce je v rodinném životě zcela specifická, samostatná a s rolí mateřskou se doplňuje.

Matky mají tendenci upoutat pozornost dítěte, udržovat s ním blízký tělesný i oční kontakt. Pečují o dítě. U otců naopak převažují činnosti experimentální a explorativní. Otcové se většinou snaží podnítit aktivitu dítěte. „*Otec je jakýmsi mostem, který vede do společnosti.*“ (Šulová, 2004, s. 138).

2.5 Vrstevnická skupina a mateřská škola

Vrstevníci jsou důležitá sociální skupina, v níž dochází k naplňování dětských potřeb a získávání nových zkušeností. Podle Matějčka (1999, s. 12 – 13) jsou to následující kategorie: „*soupeření a sebeprosazování, sdílení, součinnost a spolupráce, projevy solidarity, soucitu a opory tomu, kdo je nějak znevýhodněn, zvládání konfliktů a ovládání agresivity, zvládání pocitů lítosti a zklamání z odmítnutí.*“

Vágnerová (2004) k tématu vrstevnické skupiny dodává, že při kontaktu s vrstevníky je rozvíjena schopnost dítěte soupeřit i spolupracovat. Dítě se učí sebeprosazování – mělo by být schopno přijmout pravidla skupiny, ale zároveň být schopno prosadit své názory.

V předškolním věku dochází k vytváření základů přátelství a ke vzniku kamarádkých vztahů. Ty jsou pro dítě velmi důležité, protože potlačují dětský egocentrismus. Ve vztahu ke kamarádům se dítě učí ohleduplnosti, empatii. Kamarády si dítě navíc vybírá samo, vlastní volbou, takže je může i odmítnout (Vágnerová, 2004). Langmeier a Krejčířová (2006) dodávají, že vznik kamarádkých vztahů je podmíněn schopností dětí hrát si společně a kooperovat. Tato schopnost se objevuje v předškolním období.

Požadavky, které jsou na dítě kladeny ze strany společnosti, se k dítěti dostávají jak prostřednictvím rodiny, tak prostřednictvím školy. Škola má tedy taktéž velmi

významné postavení v socializaci člověka. Je vnímána jako specifická instituce, která působí na člověka a jeho vývoj (Čáp a Mareš, 2001).

Vágnerová (2005) zmiňuje, že mateřská škola je prostředím, jehož hlavním úkolem je připravit dítě na život ve společnosti, a to prostřednictvím rozvoje schopností a dovedností jedince v interakci s vrstevníky. Začleňování jedince do společnosti a rozvoj jeho osobnosti je dán vždy interakcí – individualita člověka je rozvíjena v interakci s dalšími lidmi. Tímto dochází k získávání nových kontaktů a navazování nových vztahů, nabývání nových zkušeností, k rozvoji osobnosti člověka. Základní vzorce a způsoby společenského chování si dítě sice osvojuje v rodinném prostředí, významnou měrou se ale rozvíjí také v kolektivu vrstevníků a v instituci mateřské školy, která rodinnou výchovu doplňuje.

Podle Šulové (2004) mezi klady MŠ můžeme zařadit:

- snahu zajistit odpovídající vývoj i dětem z rodin, kterým není věnována potřebná péče a pozornost
- výchovu v dětském kolektivu a v prostředí, které se snaží přiblížit prostředí rodiny se sourozenci
- zprostředkování zkušenosti jedináčkům
- nabídka vzdělaných pedagogů, kteří aplikují nejnovější poznatky z oborů pedagogiky, psychologie či pediatrie rovnou do praxe
- umožnění dětem začlenit se do vrstevnické skupiny
- umožnění dětem zvykat si na cizí autoritu, cizí prostředí, schopnost podřídit se
- postupné zeslabení fixace na rodinu
- odborníci mohou pomáhat přímo v MŠ dětem s různými druhy handicapu – logopedie, různé druhy a formy rehabilitace atd.

Mezi negativa MŠ Šulová (2004) řadí:

- zeslabení individuálního přístupu k dítěti - už není tak detailně sledováno a pozornost není soustředěna jen a výhradně na ně
- příliš brzké podřízení se cizí autoritě, což může vést ke snížení nebo ztrátě spontánnosti, tvořivosti, k celkovému snížení aktivity

- dítě se příliš brzy začíná porovnávat s ostatními. Mohou se objevovat komplexy, anebo naopak si dítě může vytvořit mylný dojem o své naprosté dokonalosti.
- riziko psychosomatických problémů v důsledku adaptace, poruchy spánku, vyměšování, příjmu potravy
- nebere se ohled na momentální zájem a potřeby dětí, časový harmonogram je pevně stanoven a není flexibilní. To může vést k tomu, že dítě bude pasivní a jeho schopnost samostatně se rozhodovat a volit bude značně omezena.
- v případě, že dítě nebude pozitivně přijímáno skupinou vrstevníků, může to mít řadu negativních následků
- mateřské školy většinou dítěti nenabízí možnost pozorování obou pohlavních rolí, jsou prakticky feminizované, i když se situace začíná měnit
- riziko příliš dlouhé doby trávení v MŠ a příliš krátké doby trávené s rodiči

3 VOLNÝ ČAS

Hofbauer (2004, s. 13) definuje volný čas jako „*činnost, do níž člověk vstupuje s očekáváními, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení.*“

Volný čas je doba, kterou můžeme trávit dle svého vlastního uvážení a své svobodné volby. Aktivita, které ve volném čase provozujeme, jsou spojeny s pocitem uspokojení a pohody, naplňují nás. K pojmu volný čas řadíme odpočinek, rekreační činnosti, zábavu, zájmové činnosti a vzdělávání, dobrovolnou společensky prospěšnou činnost (Pávková et al., 2002).

Opaschowski (2000 in Vážanský, 2001) vypracoval velmi podrobný přehled požadavků dnešního člověka na volný čas:

1. REKREACE, tedy upevnění zdraví, načerpání nových sil, zbavení se každodenní psychické zátěže
2. KOMPENZACE - vyrovnání nedostatků, rozptýlení se
3. EDUKACE – motivace k dalšímu vzdělávání se a zvědavosti
4. KONTEMPLACE - potřeba klidu a pohody, mít čas sám na sebe, uvědomování se sebe sama
5. KOMUNIKACE - potřeba sdělovat, potřeba kontaktu, nejrozličnějších soc. vztahů
6. INTEGRACE - potřeba společnosti, prožívání skupinové atmosféry, potřeba sounáležitosti, sociálního zázemí a bezpečí
7. PARTICIPACE - potřeba účastnit se, být aktivní a iniciativní
8. ENKULTURACE - účast na kulturním životě, tvořivost

Vážanský (2001) uvádí, že dnešní moderní člověk má řadu problémů – počínaje dlouhodobým stresem, přestávkami na zotavení organismu, které netrvají dostačující dobu, absencí motivace k učení a rozšiřování svých znalostí, nedostatek času, konče nedostatkem příležitostí k rozvoji vlastní kreativity. Volný čas tedy můžeme chápat jako ventil, kterým uniká přetlak. Motivace k výběru volnočasových aktivit závisí na několika faktorech, mimo jiné na sociální skupině, k níž člověk náleží, na dosaženém

vzdělání, na životní etapě, v níž se člověk nachází. Hlavním důvodem, proč volnočasové aktivity vyhledáváme, je zábava, rozptýlení, potěšení a odpočinek.

K tomuto je důležité zmínit, že volný čas má několik funkcí. Podle francouzského sociologa Sue (1998 in Hofbauer, 2004) jsou to tyto čtyři funkce:

- funkci psychosociologickou, která se zabývá uvolněním, zábavou a rozvojem jedince
- funkci sociální, jejímž stěžejním cílem je socializace jedince v nejrůznějších sociálních prostředích, její součástí je sounáležitost ke skupině a sociální uznání
- funkci terapeutickou, do které spadá zdravotní hledisko, smyslový rozvoj jedince, zdravotní prevence (např. prevence chorob, vzniku závislostí, kriminality atd.), zdravý životní styl
- funkci ekonomickou, ta se zabývá vlivem na uplatnění jedince v profesní činnosti, výdaji vynaloženými na aktivity volného času atd.

Hofbauer (2004) k tomuto poznamenává, že české oficiální dokumenty za funkce volného času pokládají relaxaci (zotavení a uvolnění), regeneraci, kompenzaci (odstraňování zklamání a frustrací), sociální prevenci a výchovu.

3.1 Vznik a vývoj volného času

V každé historické epoše lidé měli volný čas. V různých dobách se však různilo množství volného času, jeho význam. Logicky se význam volného času zvětšoval s tím, jak rostlo množství volného času. Lze říci, že se volný čas vyprofiloval jako doba odpočinku, která byla střídána pracovními povinnostmi člověka. Samozřejmě lidé pocházející z nižších společenských vrstev měli více pracovních povinností. Lidé z vrstev privilegovaných tedy v důsledku menšího pracovního vytížení disponovali větším množstvím volného času a mohli tak rozvíjet svůj všeobecný rozhled (Knotová, 2011). Kučerová (1994) k tomuto podotýká, že společenská elita mohla svůj hojně se rozrůstající a složitý životní sloh pěstovat právě díky volnému času, kterým disponovala. A to v jakémkoliv historickém období - od antiky až po dobu moderní.

Vznik a rozvoj volného času, tak jak ho známe, dnes způsobilo především zkracování pracovní doby. Vývoj délky pracovní doby přinesl pro člověka a jeho volný čas zásadní

změny. Počet pracovních hodin se snížil, prostor pro volný čas vzrostl. U dětí tento vývoj znamenal jejich osvobození od práce v průmyslu, zemědělství atd. Došlo k prodloužení školní docházky a přípravy na budoucí profesi. Zkracování pracovní doby také pozitivně působilo na život rodiny a výchovu dětí (Hofbauer, 2004).

3.2 Specifika volného času dětí a mládeže

V současné době mají děti poměrně velké množství volného času. Společnost by se měla zajímat o to, jak svůj volný čas tráví a zhodnocují. Je důležité mít na mysli, že volný čas dětí a mládeže se do jisté míry liší od volného času dospělých jedinců, má svá specifika. Úmluva o právech dítěte vymezuje dítě jako jedince mladšího 18 let, jako mládež jsou pak označováni jedinci ve věkové kategorii od 18 do 26 let. Co se dětí a mládeže týče, do volného času nepatří školní výuka a činnosti, které s ní souvisí, sebeobslužné činnosti, základní péče o zevnějšek a o osobní věci, povinnosti týkající se rodiny a domácnosti, nepatří sem ani činnosti související s biologickou existencí jedince jako je jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče atd. (Pávková et al., 2002).

Pro volný čas dítěte je důležitá rodina jako primární sociální skupina. Pro drtivou většinu dětí je prostředím, kde se prvotně setkávají s výchovou a vzděláním a volnočasovou výchovou. Rodina poskytuje první zkušenosti dítěte s aktivitami volného času, a to především prostřednictvím nápodoby a reprodukce vzorců volnočasového chování rodičů a ostatních rodinných příslušníků. Dále uskutečňováním zájmových aktivit dětí v rodině (vytvoření vztahu ke sportu, umění, technice, atd.), pozorností rodičů - sledování a reagování na potřeby, zájmy a nadání dítěte. Základem je dostatek času, který rodiče budou věnovat dětem (Hofbauer, 2004).

Pávková et al. (2002) dodávají, že rodina má zajisté výsadní postavení při výchově dítěte - trávení jeho volného času je v její režii. Neplatí však, že výchovu dítěte ve volném čase plně uspokojí a naplní pouze rodina. Rodina tuto funkci nemůže plně saturovat, protože nemá dostatek času, potřebnou materiální výbavu, ani odbornou kvalifikaci. Rodina taktéž nemůže nahradit vrstevnickou skupinu. Proto je podle mého názoru vhodné, aby dítě část svého volného času tráвило s vrstevníky pod vedením pedagoga v prostředí, v němž jsou pro danou aktivitu vhodné materiální podmínky.

Důležité je podotknout, že k trávení volného času předškolních dětí se však vztahují určitá rizika. Je nutné brát zřetel jak na individuální, tak věkové zvláštnosti této věkové kategorie. Volnočasové aktivity budou dítě rozvíjet pozitivním směrem jen v případě, že budou odpovídat jeho možnostem. V případě opačném nebudou dítě rozvíjet anebo jej ovlivní negativně. Rodiče by proto spolu s dítětem měli zodpovědně promýšlet, jestli je pro jejich dítě vhodné navštěvovat nějakou mimoškolní aktivitu a která to bude (Vrkoslavová, 2008).

V souvislosti s tím je z hlediska výchovy vhodné a žádoucí, aby byl volný čas dětí a mládeže pedagogicky ovlivňován. Míra ovlivňování se odvíjí od věku dítěte a jeho samostatnosti a vyspělosti. Dítě nedisponuje dostatkem zkušeností. Orientace ve všech dimenzích zájmových činností je nemožná, proto je zapotřebí vedení dospělého, které musí být citlivé, nenásilné. Činnosti, které jsou dítěti nabízeny, by měly být kvalitní, pestré, pro dítě zajímavé a dobrovolné (Pávková et al., 2002).

Nadstandardní aktivity v předškolním věku mají bezesporu svá pozitiva. Například dávají dítěti možnost volby aktivity, která je pro něj atraktivní a v běžné nabídce činností mateřské školy není zastoupena vůbec anebo pro dítě nedostatečně. Dalším kladem je, že pedagog pracuje s menším počtem dětí, které mají o danou činnost pravděpodobně zájem. Rizikem však může být, že rodiče zvolí dítěti kroužek, který nevychází z jeho aktuálního zájmu a jeho možností. V takovém případě by nedocházelo k saturaci dětských potřeb a dítě by bylo nadměrně zatěžováno (Vrkoslavová, 2008).

Závěrem tedy je, že volný čas má své místo ve všech prostředích života a výchovy dětí a mládeže, tj. v rodině, ve škole i mimo ni, ve specifických institucích, v médiích atd. Primární zkušenosti s volným časem si dítě utváří v rodině. Další zkušenosti nabírá dítě v mateřské škole, následně ve škole, kterou povinně navštěvuje. V tomto období se dítěti dostává možnosti volby, může se samo (za podpory dospělých) rozhodnout, jak naloží se svým volným časem. To vede k rozvoji sebepoznání, k vytváření nových sociálních vztahů a návyků, k seberealizaci (Hofbauer, 2004).

3.3 Pohledy na volný čas

Volný čas je celek, na nějž se dá dívat z různých hledisek, podle Pávkové et al. (2002) jsou to tyto:

- Z pohledu **ekonomického** jsou to především prostředky, které se vkládají do zařízení volného času. Ekonomické hledisko se zabývá tím, zda se náklady vložené do zařízení vrací a jakým způsobem se to děje. Je nutné podotknout, že v zemích s tržní ekonomikou je volný čas velmi prosperujícím odvětvím, někdy však na úkor vzdělávacích cílů a kultivace osobnosti.

Z tohoto vyplývá, že ne všichni lidé mohou svůj volný čas zhodnocovat stejným způsobem, ve stejné kvalitě. Rodina je skupina, do níž se dítě rodí bez možnosti volby. V případě, že se dítě narodí do sociálně znevýhodněného prostředí, nemůže svůj volný čas zhodnocovat tak jako dítě ze střední nebo vyšší sociální vrstvy. Podle mého názoru je tedy vhodné, aby mateřské školy a základní školy poskytovaly volnočasové aktivity a zájmové činnosti bezplatně, aby všechny děti měly stejnou možnost účastnit se jich a kvalitně zhodnocovat svůj volný čas.

- Další je **sociologické** a **sociálně psychologické** hledisko. To se zabývá tím, jak volnočasové aktivity napomáhají k utváření mezilidských vztahů, jestli a jak tyto vztahy formují a kultivují.
- Další možný pohled je **zdravotně-hygienický**. Ten se snaží o podporu zdravého rozvoje – jak tělesného, tak duševního. Zabývá se harmonogramem dne a jeho rozvržením a sleduje, zda respektuje výkon jedince. Vhodné využití volného času se odráží na zdravotním stavu člověka.
- Hledisko **pedagogické** a **psychologické** se zajímá o věkové a individuální zvláštnosti dítěte, o to, zda jsou respektovány během volnočasových aktivit.

Pedagogická stránka se snaží v dětech podněcovat aktivitu, spontaneitu, seberealizaci, naplňovat potřebu jistoty a bezpečí.

3.4 Výchova mimo vyučování

Realizace výchovy mimo vyučování je možná díky rodině, škole, institucím pro výchovu mimo vyučování a dalším sociálním vlivům. Pávková et al. (2002, s. 37) vymezují výchovu mimo vyučování takto: „*probíhá mimo povinné vyučování, probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny, je institucionálně zajištěna, uskutečňuje se převážně ve volném čase.*“ Hlavním cílem výchovy mimo vyučování je dle nich vedení dětí a mládeže k tomu, aby svůj volný čas trávily kvalitně a smysluplně. Snaží se v dětech probouzet zájmy, jež mají hodnotu, upevňovat hodnotový systém. Je významná jako prevence společensky nežádoucího a škodlivého chování (agresivita, kriminalita, vznik závislostí...).

Výchova mimo vyučování zahrnuje kromě volnočasových aktivit také činnosti týkající se přípravy na vyučování, zpevňování hygienických a společenských návyků. Cílem pedagoga, který děti vede v době mimo vyučování, je vytvoření prostředí, které bude pro děti bezpečné, v němž se budou cítit v pohodě a bude v něm docházet k naplňování potřeb dětí, budou v něm rozvíjeny jejich zájmy a schopnosti. Ve výchově mimo vyučování je obecně kladen důraz především na respektování každého dítěte. Účast na aktivitách je dobrovolná. Projevuje se zde snaha o zapojení rodičů do činností, které dělají děti. Aktivita by měly v dětech rozvíjet spontaneitu, aktivitu, kreativitu. Výchova mimo vyučování u dětí školou povinných cíleně propojuje zájmové aktivity s vyučováním, dochází k utváření skupiny dětí, které patří do různých věkových kategorií, pochází z různých sociálních prostředí. U starších dětí mohou volnočasové aktivity sloužit i jako příprava pro budoucí povolání (Pávková et al., 2002).

Hofbauer (2004) taktéž zmiňuje jako významnou snahu o to, aby škola nebyla odtržena od zájmů svých žáků a jejich společenského života.

Pávková et al. (2002) a stejně tak Hájek et al. (2008) uvádějí, že tato oblast výchovy naplňuje čtyři základní funkce:

- **výchovně-vzdělávací** – je založena na záměrném a cílevědomém modelování osobnosti jedince. Cílem je rozvoj schopností dítěte, saturace jeho potřeb a zájmů, formování a zpevňování společensky žádoucích postojů a morálních hodnot.
- **zdravotní** – vychází z toho, že při volnočasových aktivitách je nutné dbát o zdravý somatický, psychický i duchovní vývoj. Tato funkce je naplňována prostřednictvím režimu dne, který by měl být vhodně rozplánován. Mělo by docházet ke střídání různých aktivit duševních a fyzických, práce a odpočinku, aktivit řízených a volných. Volnočasové aktivity sportovního charakteru podporují pohybovou činnost u dětí, což je pro pěstování zdravého životního stylu nezbytné. Samozřejmostí jsou hygienicky nezávadné prostředí, dodržování hygieny a bezpečnosti práce.
- **sociální** – tu lze chápat z několika pohledů:
 - zajištění dohledu a péče o děti v době nepřítomnosti jejich rodičů
 - kontakt s lidmi z různých sociálních prostředí, možnost navazování vztahů
 - možnost vyrovnávat rozdíly u dětí, které pocházejí z nepodnětného nebo problematického prostředí
- **preventivní** - aktivity mimo vyučování u dětí školou povinných slouží významným způsobem jako prevence negativních společenských jevů

Volnočasové aktivity mohou být charakteru jednorázového/příležitostného, anebo mohou být pravidelné a cyklicky se opakující. Aktivity jednorázové přináší rozšíření a prohloubení vědomostí o daném oboru. Mohou být rázu rekreačního či kompenzačního. Patří sem například návštěvy kulturních památek, různých kulturních akcí, soutěže, lyžařské zájezdy, plavecké zájezdy, školy v přírodě atd. Pravidelná zájmová činnost spočívá v cyklickém opakování. Spadají sem zájmové kroužky, sportovní či umělecké oddíly. Dítě je může navštěvovat několik let po sobě a díky tomu je možné sledovat a zaznamenávat rozvoj jednotlivého dítěte. Díky pravidelnosti je u dítěte uspokojována potřeba jistoty a bezpečí, volný čas dostává řád. U pravidelné činnosti dochází k hlubšímu rozvoji dovedností, schopností, vědomostí, tvořivosti (Hofbauer, 2004).

Petrů-Kicková (2012) ve svém článku v Učitelských novinách, který se zabývá horizonty současného vzdělávání, mimo jiné poukazuje na to, že nadstandardní nabídka volnočasových aktivit pro děti je rodiči v mateřských školách velmi žádaná a vyhledávaná. Je to artikl aktuální a módní. Vše zajistí škola a pedagogové, kteří kroužky vedou. Kroužky navštěvuje většina dětí, které dochází do mateřské školy. Některé děti jsou zapsány i do více kroužků. V tomto případě hrozí riziko nadužívání služeb školy a přetěžování dítěte.

3.4.1 Výchovné a vzdělávací činnosti mimo vyučování

Činnosti nabízené v době mimo vyučování mohou být podle Pávkové et al. (2002) pojímány jako:

- činnosti **odpočinkové a rekreační** – to, jak odpočíváme, velkým dílem ovlivňuje náš životní styl, žebříček našich hodnot a u dospělých jedinců také jejich pracovní výkony. Tyto činnosti pomáhají odstraňovat či zmírňovat únavu a zátěž. Už dítě předškolního věku by se mělo učit vhodným způsobem odpočívat, aby došlo k zakořenění této potřeby, která má vliv na výše uvedené věci.
 - činnosti odpočinkové – klidové, fyzicky i psychicky nenáročné aktivity (např. spánek)
 - rekreační činnosti – jsou protipólem činností odpočinkových, protože se zakládají na hojné fyzické aktivitě, v nejlepším případě se odehrávají venku na čerstvém vzduchu
- činnosti **zájmové** – jejich cílem je naplňování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností jedince. Zájmové aktivity významným způsobem ovlivňují osobnost – rozvíjí ji a formují, napomáhají také vhodné a žádoucí společenské orientaci. Zájmy řadíme mezi aktivačně-motivační vlastnosti. Směřují osobnost k aktivitě a motivují k činnosti, jež je určitým způsobem zaměřená. Jsou vyvolávány potřebami a jsou s nimi v interakci. K rozvoji zájmů dochází díky již existujícím potřebám, které umožní jejich naplňování, tím je ovlivněn vznik a charakter dalších potřeb.

Hájek et al. (2008) uvádí dělení zájmů a s nimi spojených činností na zájmové činnosti rukodělné, technické, přírodovědné, esteticko výchovné, zájmové činnosti týkající se tělovýchovy a sportu, turistiky a zájmové činnosti společenskovední.

V porovnání s Hájkem et al. (2008) uvádí Pávková et al. (2002) toto jemně se lišící dělení zájmových činností:

- Zájmové činnosti společenskovední – aktivity spojené se společností a společenským děním (současným i historickým). Snaha o rozvoj vztahu k vlasti, k mateřštině, k tradicím, demokracii,... Zájmové činnosti pracovně-technické – rozvoj rukodělných dovedností, rozvoj technických poznatků a jejich následné praktické uplatnění.
- Zájmové činnosti přírodovědné – vytvoření a rozvoj vztahu k přírodě a k aktivitám, které přírodu chrání. Snaha o zformování morální odpovědnosti za přírodu.
- Zájmové činnosti estetickovýchovné – aktivity zaměřené na rozvoj estetického cítění. Patří sem činnosti výtvarné, hudební, literární a dramatické, hudebně-pohybové.
- Zájmové činnosti tělovýchovné, sportovní a turistické – zvyšují fyzickou zdatnost jedince a jeho psychickou odolnost. Pohybové činnosti jsou pro dítě obzvlášť atraktivní a je vhodné je do programu dětí zařadit, aby byl podmíněn zdravý vývoj jedince.
- činnosti **sebeobslužné a veřejně prospěšné** – podpora samostatnosti týkající se péče o sebe samé a o své věci. Ze sebeobslužných činností sem patří rozvoj hygienických návyků, kulturních návyků, chování ve společnosti atd. Co se veřejně prospěšných činností týče, patří sem takové aktivity, které pozitivně působí na ostatní lidi prostřednictvím utváření určitých hodnot (hmotných nebo duchovních).
- činnosti spojené s **přípravou na vyučování** – pomoc žákům s plněním úkolů, které jim byly zadány školou v době vyučování.

4 VOLNOČASOVÁ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Zařízení, která nabízejí aktivity volného času pro děti a mládež, můžeme rozdělit na zařízení školy a zařízení mimo školu.

Hofbauer (2004) uvádí, že v obou těchto případech může být výchovné působení, které zde probíhá, formální, informální anebo neformální.

- Formální výchovou rozumíme aktivity, které se uskutečňují ve školách a ve vzdělávacích zařízeních. Zajišťuje a podporuje je stát. Jsou věkově ohraničeny od základního po vysokoškolské vzdělání, zakončení vzdělání je potvrzeno dokladem o absolvování (například hra na hudební nástroj v ZUŠ).
- Výchova informální nebo-li výchova neinstitucionální vyplývá z každodenní interakce s rodinou, vrstevníky, přáteli, prací, médii a dalšími činiteli. Může probíhat intencionálně, obvykle však neintencionálně, nezáměrně, neorganizovaně a nekoordinovaně.
- Výchova neformální je cílená a strukturovaná činnost realizovaná mimo formální výchovný systém. Zpravidla se nerealizuje ve škole a nebývá zakončena osvědčením. Neformální výchova se uskutečňuje prostřednictvím dobrovolné činnosti jedince, je nejbližší výchově ve volném čase.

Co se týče věku dětí, které navštěvují zařízení volného času, jsou zde tendence k rozšiřování věkové kategorie účastníků volnočasových aktivit. Nejpočetnější skupinou zůstávají žáci základních a středních škol. Věk se však posunuje jak směrem dozadu, tak dopředu. Předškolním dětem jsou nabízeny různé dopolední a odpolední činnosti, jako je klub předškoláků, kroužky pohybové, umělecké, jazykové. Organizovanost v těchto institucích se může odehrávat na úrovni spontánních činností, které probíhají individuálně nebo skupinově. Vychází z momentálního zájmu účastníků a jsou pedagogicky i výchovně ovlivňovány nepřímo. Aktivity nemají stanovený čas začátku ani konce, pedagog se jich účastní jako facilitátor. Dále pak zájmové činnosti příležitostné - organizované, jednorázové i opakované aktivity. Jsou časově ohraničeny, přímo řízeny pedagogickým pracovníkem. Posledním druhem je zájmová činnost pravidelná. Jak již název napovídá, jedná se o činnosti, které se opakují v pravidelných intervalech a jsou vedeny pedagogem (Hofbauer, 2004).

4.1 Volnočasová zařízení školy

V rámci školských zařízení fungují specifická zařízení, která jsou určena pro volnočasové aktivity žáků. Patří k nim školní družiny a školní kluby, které začaly vznikat po druhé světové válce. Byly určeny pro děti zaměstnaných rodičů a záměrem bylo poskytnout dětem výchovu a péči. V současnosti jsou na základních školách v České republice zřizovány školní družiny a školní kluby, které zabezpečují zhodnocování volného času žáků (Hofbauer, 2004).

- **Školní družiny**, jak doplňuje Pávková et al. (2002), se zabývají volným časem žáků prvního stupně základní školy během školního roku. Školní družina zabezpečuje sociální a výchovnou péči a bezpečnost dětí v době, kdy jsou jejich rodiče v práci. Pedagogický dozor tak nabízí činnosti žákům před zahájením vyučování, o volných hodinách a po ukončení vyučování. Činnosti vychází z potřeb dětí. Vzhledem k tomu, že družinu navštěvuje heterogenní skupina dětí s různými zájmy, její činnosti by měly být co nejpestřejší. Je zde prostor pro činnosti relaxační, rekreační (návštěva školních a sportovních hřišť) i zájmové.
- **Školní kluby** se orientují na práci s dětmi středního školního věku, což odpovídá 2. stupni základní školy. Dovednosti a zájmy dětí této věkové kategorie jsou už na vyšší úrovni a jsou vyhraněnější, zaměřují se konkrétní zájmové činnosti. Sociální funkce je oproti družinám upozaděna (Pávková et al., 2002).

4.2 Volnočasová zařízení mimo školu

Významnou měrou se na trávení volného času dětí a mládeže podílí instituce volného času mimo prostory školy. Podle Pávkové et al. (2002) jsou to tyto:

- **Střediska pro volný čas dětí a mládeže** - spadají sem domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Tato zařízení se orientují hlavně na specializované zájmové činnosti, a to pod vedením odborného pedagoga. Zájmová činnost v těchto zařízeních je buď pravidelná – formou zájmových kroužků, anebo příležitostná – soutěže, prázdninové tábory,...

- **Domovy mládeže** – jsou určeny pro studenty středních škol, kteří z nějakého důvodu nemohou dojíždět denně do školy z místa svého bydliště. Jejich cílem je zajistit výchovnou péči, dále pak ubytování a stravování studentům. Ovlivňují režim dne svých klientů, dohlíží na sebeobsahu a přípravu na vyučování, dbají o kvalitní a účelné využívání volného času mládeže. Zajímavé je, že podle Hájka et al. (2008) patří domovy mládeže mezi školská zařízení.
- **Dětské domovy** – řadí se k zařízením ústavní výchovy, a proto mají své specifické postavení. V těchto zařízeních je poskytována péče dětem od 3 do 18 let (případně do ukončení jejich profesní přípravy), o které se jejich rodina z nějakých důvodů nechce, nemůže nebo neumí postarat. Jedním z jejich hlavních úkolů je také to, aby jejich klienti využívali svůj volný čas smysluplně a hodnotně. Snaží se o rozvíjení a formování zájmů dětí a mládeže. Pedagogové zde působící se snaží, aby se trávení volného času dětí umístěných v tomto zařízení podobalo co nejvíce trávení volného času dětí žijících v rodinách. Hájek et al. (2008) k dětským domovům dodává, že organizace má podobu rodinné skupiny, která přizpůsobuje způsob života rodinnému prostředí.
- **Základní umělecké školy (ZUŠ)** – instituce, které zpravidla nabízejí činnosti z oboru hudebního, hudebně-pohybového, výtvarného a literárně-dramatického. Pedagogové tohoto zařízení se snaží v dětech probudit zájem o estetickou oblast a dále jej rozvíjet a formovat. Navštěvování ZUŠ také napomáhá profesní přípravě – příprava ke studiu na uměleckých SŠ či VŠ.
- **Jazykové školy** – zabývají se zájmovým vzděláváním týkajícím se výukou cizích jazyků. Může jít o získávání naprosto nových vědomostí a dovedností u začátečníků anebo prohlubování již stávajících vědomostí u pokročilých. Taktéž mohou sloužit jako příprava na budoucí povolání, či jako příprava k přijetí na SŠ a VŠ s jazykovým zaměřením.

Hofbauer (2004) doplňuje tyto o prostory a zařízení mimo školu, kde taktéž dochází ke zhodnocování volného času. Řadí k nim především přírodu, parky a hřiště. Dále také místa, která jsou atraktivní z pohledu historie či kultury, vhodná jako cíl návštěvy (hrady, zámky, koncerty, galerie, muzea,...).

Hájek et al. (2008, s. 150 – 151) dodává další subjekty, které pracují s dětmi v jejich volném čase. Začleňuje mezi ně nestátní neziskové organizace. Sem patří organizace dětí a mládeže a občanská sdružení. Dalším subjektem, jak uvádí, jsou nízkoprahová zařízení pro děti a mládež: *„Tato zařízení mají především sociální poslání. Jsou určena dětem a mládeži, kteří se nacházejí v obtížné životní situaci, jsou ohroženi sociálněpatologickými jevy nebo mají vyhraněný životní styl neakceptovatelný většinovou společností.“*

5 HRA

Jak jsem již zmiňovala výše, pro dítě předškolního věku je nejtýpčtějším nástrojem poznání a nejvhodnější formou učení hra, která je pro tuto věkovou kategorii nejpřirozenější činností. Proto i výchova mimo vyučování a zájmové činnosti by měly být dítěti podávány prostřednictvím hry.

Pedagogický slovník hovoří o hře jako o formě aktivity, která je odlišná od práce i od učení. Člověk se hrou zabývá celý život, v předškolním období má ale hra specifické postavení – je činností převažující a vůdčí. „*Hra má řadu aspektů: aspekt poznávací, procvičovací, emocionální, pohybový, motivační, tvořivostní, fantazijní, sociální, rekreační, diagnostický a terapeutický.*“ (Vališová a Kasíková, 2011, s. 209).

Hra je činnost, která je člověku příjemná, zprostředkovává mu příjemné zážitky a prožitky. Potěšení ze hry umožňuje člověku relaxaci. Nenásilnou formou mu umožňuje učení a rozvíjení všech složek jeho osobnosti. U dětí předškolního věku je hra obzvláště výjimečná a v denním režimu dítěte by měla zastupovat převažujícím způsobem. Je to nejpřirozenější způsob učení pro děti v útlém věku. Je to prostředek vyjadřování jejich potřeb a tužeb (Hájek et al., 2008).

5.1 Dělení her

Existuje celá řada různých teorií třídění her od různých autorů. Například Callois (1958, in Langmeier a Krejčířová, 2006) člení hry na agonální (soupeřivé), aleatorické (hry o štěstí, náhodě), mimetické (napodobivé) a vertigonální (hry ze závratě). Brian Sutton-Smith (1978, in Langmeier a Krejčířová, 2006) rozlišuje hry průzkumné, konstrukční a tvořivé, hry obratnosti a síly a konečně hry napodobování a hraní rolí. Zvolila jsem dělení her podle Kurice (1986, in Langmeier a Krejčířová, 2006), protože podle mého názoru je pro mé výzkumné šetření nejvhodnější. Utřídil dětské hry podle zaměření a podle stupně vývojové vyspělosti dítěte tímto způsobem:

- hry funčnické – hra dítěte kojeneckého věku; pěstový úchop předmětů, vyluzování zvuků atd.
- hry manipulační – manipulace s předměty (kostky)

- hry receptivní – pohybová aktivita je minimální, dítě spíše pasivně přijímá vnější podněty, například poslech pohádky, sledování divadelního představení
- hry napodobovací – dítě napodobuje nejrůznější činnosti, například napodobuje zvířecí zvuky, zvuky různých strojů atd.
- hry úlohové – zakládají se na hrách napodobivých, dítě v nich napodobuje úlohu dospělého (například hra na rodinu – „maminka“ zastává domácí práce, „tatínek“ opravuje auto ...)
- hry konstruktivní – spočívají v dosažení určitého cíle, výsledku a patří sem například práce se stavebnicí, hra s modelínou atd.

Významnou podmínkou pro hru je hračka. Dětem předškolního věku ke hře slouží jak hračky v pravém slova smyslu (ať už z přírodních materiálů, elektronické hračky, audio hračky atd.), tak i náhodné předměty (kamínky, klacíky, provázky, ...). Hračka musí odpovídat hygienickým, pedagogickým a estetickým požadavkům! Musí také souznít s věkem dítěte (Hájek et al., 2008).

Dítě se prostřednictvím aktivit volného času učí. Učení je proces celoživotní, avšak nejvýznamnější je v dětství a mládí. Učení může probíhat spontánně nebo záměrně. Hájek et al. (2008) rozlišují tyto druhy učení:

- senzomotorické – učení se pohybovým dovednostem a činnostem, koordinaci pohybů, rozvoji smyslového vnímání
- učení poznatkům – osvojování si vědomostí, nových pojmů, dovedností
- učení se metodám řešení problémů – intelektuální dovednosti a schopnosti, rozvíjení myšlenkových operací
- sociální učení – rozvoj sociální interakce, vnímání, komunikace, socializace

Pro specifika předškolního věku jsou nejvhodnějšími metodami práce metody prožitkového učení, kooperativního učení, učení prostřednictvím her a činností, situační učení a konečně spontánní sociální učení (RVP PV, 2004).

PRAKTICKÁ ČÁST

6 CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Cílem bakalářské práce je zjistit, jaká je nabídka volnočasových aktivit u dětí navštěvujících Mateřskou školu v Kamenici nad Lipou.

Empirická část bakalářské práce přináší výsledky smíšeného výzkumu. V kvantitativní části výzkumného šetření byl jako výzkumný nástroj zvolen dotazník. Respondenty dotazníkového šetření byli rodiče dětí ve věku 5 – 6 (7) let, které navštěvují mateřskou školu v Kamenici nad Lipou. Kvalitativní výzkum byl realizován prostřednictvím rozhovorů s ředitelkou mateřské školy a jejími učitelkami. Na základě těchto rozhovorů byla vytvořena anotace jednotlivých volnočasových aktivit, které nabízí mateřská škola v Kamenici nad Lipou. Dále byl kvalitativní výzkum založen na rozhovorech s učitelkami mateřské školy a učitelkami prvních tříd základní školy v Kamenici nad Lipou.

7 METODIKA VÝZKUMU

7.1 Stanovené výzkumné otázky

V bakalářské práci jsem se zaměřila na to, jaké možnosti trávení volného času mají předškolní děti, které navštěvují Mateřskou školu v Kamenici nad Lipou. Byly stanoveny tyto výzkumné otázky: Jaké nadstandardní aktivity nabízí mateřská škola v Kamenici nad Lipou? Jak je tato nabídka využívána dětmi a jejich rodiči a jak jsou s ní spokojeni? Jak je to s výběrem mimoškolních aktivit – vybírají si kroužky samy děti anebo je vybírají jejich rodiče? Které kroužky jsou nejvíce vyhledávány a které naopak nejméně? Další otázkou bylo, v čem spatřují rodiče, učitelky mateřské školy a učitelky prvních tříd základní školy v Kamenici nad Lipou pozitiva a negativa organizovaných volnočasových aktivit v předškolním věku.

7.2 Popis metod výzkumu

Použité výzkumné metody:

- dotazník
- strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami

Dotazník

Podle Gavory (2000) je dotazník nejhojněji používanou metodou výzkumu. Mezi klady dotazníků se řadí to, že jejich prostřednictvím je možné získat velké množství dat v relativně krátkém časovém úseku.

V úvodu dotazníku informuji respondenty formou průvodního dopisu o důvodu sběru informací. Dále je seznamuji s tématem otázek a s tím, že jejich odpovědi jsou anonymní. Závěrem respondentům děkuji za spolupráci. V dotazníku jsou obsaženy jak otázky uzavřené, tak i polouzavřené a otevřené.

Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami

V tomto případě se jedná o kvalitativní dotazování. Podle Hendla (2005) je vhodné tento typ rozhovoru používat v případě, že jak tazatel, tak respondent jsou časově omezení. Jelikož šlo o dotazování ředitelky a učitelek mateřské školy a učitelky základní školy, schůzka byla většinou domlouvána na dobu před vyučováním. Časové omezení bylo značné, proto jsem zvolila strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami.

Nejprve jsem vedla rozhovor s ředitelkou mateřské školy. Zajímaly mne informace, které se týkaly volnočasových aktivit, jež zprostředkovává škola – jaké kroužky jsou nabízeny, kdo je vede, jaký je jejich časový rozvrh apod.

Dále jsem vedla rozhovory s učitelkami, které vedou jednotlivé kroužky. Zjištěné informace jsem použila jako podklady pro popis a charakteristiku jednotlivých kroužků, které mateřská škola nabízí. Mé otázky se týkaly především toho, jaký je celkový počet dětí, které kroužek navštěvují, dále jaký podíl činí dívky a jaký chlapci. Jaké záměry a cíle si klade pedagog v daném kroužku, jaké využívá metody práce, jestli se při realizaci činností opírá o literaturu, případně o jakou.

Jako poslední byly zvoleny rozhovory, které se týkaly významu volnočasových aktivit. Ty jsem vedla se šesti učitelkami, z toho čtyři učitelky byly z mateřské školy a jejich výběr byl náhodný (losem). Zbylé dvě učitelky byly ze školy základní. Tam byl výběr dán situací – ve školním roce 2012/2013 má první ročník na základní škole v Kamenici nad Lipou dvě třídy. Všem šesti učitelkám byly položeny stejné otázky. Ty směřovaly k přínosu, který ve volnočasových aktivitách učitelky spatřují. Dále mě zajímalo, jaká u kroužků vnímají pozitiva a negativa a jaké volnočasové činnosti jsou podle nich dětmi nejvíce vyhledávány.

7.3 Popis výzkumného souboru

Výzkumný soubor byl zvolen záměrně. V rámci dotazníkového šetření byli osloveni rodiče dětí navštěvujících Mateřskou školu v Kamenici nad Lipou. Bylo rozdáno 120 dotazníků, jejich návratnost byla 45 % (tj. 54 dotazníků). Vzhledem k tomu, že byla návratnost 45 % a jde o deskriptivní výzkumný problém, jsou výsledky prezentovány v kapitole č. 8 - VÝSLEDKY. Společně s uskutečněnými rozhovory mají vypovídající hodnotu, dokreslují zvolenou problematiku. Kvalitativní část byla realizovaná prostřednictvím rozhovorů, a to s ředitelkou MŠ, se 4 učitelkami, které zde učí a s 2 učitelkami, které učí na zdejší základní škole.

Vzhledem k tomu, že se empirická část týká předškolních dětí z Kamenice nad Lipou, nejprve stručně charakterizuji město. Kamenice nad Lipou je malé město na Vysočině, které má přibližně 4000 obyvatel. Ve městě je jedna mateřská škola, ve které celkově najdeme 5 běžných tříd a 2 třídy speciální, dále jedna základní škola praktická, jedna škola základní a jedno odborné učiliště.

Do mateřské školy v Kamenici nad Lipou je ve školním roce 2012/2013 zapsáno 172 dětí, což je plné využití kapacity školy. Mateřská škola se skládá ze dvou budov – ze zázemí, které se nachází na sídlišti a z odloučeného pracoviště. V komplexu zázemí najdeme ředitelství, 4 třídy mateřské školy (z toho dvě třídy běžné a dvě třídy speciální), jídelnu a prostornou školní zahradu. Budova odloučeného pracoviště se nachází u autobusového nádraží, má 3 běžné třídy, prostornou zahradu a jídelnu. Mateřská škola je právním subjektem, jejím zřizovatelem je město Kamenice nad Lipou.

Co se kvalitativní části výzkumu týče, byly zvoleny strukturované rozhovory s učitelkami jak mateřské školy, tak školy základní. V mateřské škole jsem zvolila náhodný výběr losem, do krabičky jsem umístila papírky se jmény všech pedagogických pracovníků mateřské školy a vylosovala čtyři učitelky, se kterými jsem pak vedla rozhovor. U učitelek základní školy byl výběr dán situací – ve školním roce 2012/2013 má první ročník dvě třídy, tudíž jsem vedla rozhovor s dvěma učitelkami. Celkově tedy výzkumný vzorek tvoří šest pedagogů. Vysokoškolské vzdělání měly tři respondentky, tři respondentky pak měly vzdělání středoškolské. Délka praxe se pohybovala od 2 do 39 let. Tento údaj zmiňuji, aby bylo případně možné porovnat

názory v závislosti na zkušenostech získaných praxí. Jména učitelek byla změněna, aby byla zajištěna anonymita.

Tab. č. 1: Základní charakteristika informantů

Učitelka	Dosažené vzdělání	Délka praxe v letech
Nikola	Vysokoškolské	2
Alena	Středoškolské	39
Zuzana	Středoškolské	19
Jiřina	Středoškolské	22
Zdeňka	Vysokoškolské	26
Jana	Vysokoškolské	10

Rozhovory s informanty jsem vedla v průběhu měsíců říjen a listopad. Snažila jsem se volbu času i místo setkání nechat na učitelkách, aby se necítily žádným způsobem omezovány a naše spolupráce byla co nejpříjemnější. Téměř vždy se jednalo o schůzku před zahájením vyučování, tedy v místě pracoviště (mateřská nebo základní škola). Před zahájením každého rozhovoru jsem informanty seznámila s tématem interview, čeho se otázky budou týkat. Dále jsem je pak informovala, k jakým účelům bude rozhovor využit a že jsou jejich odpovědi naprosto anonymní. Nedostala jsem souhlas k pořizování audionahrávky od všech informantů, takže jsem jejich výpovědi přepisovala na počítači. Následně jsem data kódovala, kategorizovala a dávala je do souvislostí s výzkumnými otázkami. Celkem jsem pořídila 6 rozhovorů při průměrné délce trvání 30 minut.

8 VYHODNOCENÍ

8.1 Vyhodnocení rozhovorů s ředitelkou a učitelkami mateřské školy

Díky informacím, jež mi poskytly ředitelka a učitelky, které v mateřské škole vedou jednotlivé kroužky, jsem vytvořila stručnou anotaci volnočasových aktivit.

8.1.1 Zájmové činnosti nabízené mateřskou školou

Na základě rozhovoru s ředitelkou jsem zjistila, že rodiči a dětmi jsou využívány především zájmové činnosti, které jsou nabízeny Mateřskou školou v Kamenici nad Lipou. Ve městě existuje sdružení skautingu, fotbalová příprava a základní umělecká škola (dále jen ZUŠ). Tyto organizace však oficiálně přijímají pouze členy, kteří jsou školou povinni anebo mládež starší. Od loňského roku začala v Kamenici nad Lipou fungovat pobočka hudební školy Yamaha, která se zabývá rozvojem hudebních schopností dětí. V této hudební škole se předškolního věku týkají 3 programy – program Robátka, který je určen dětem od 4 do 18 měsíců věku, program První krůčky k hudbě – pro děti od 18 měsíců do 4 let a program Rytmické krůčky, který mohou navštěvovat děti ve věku od 4 do 6 let. Protože, na základě dotazníkového šetření, žádné dítě respondentů účastnících se výzkumného šetření nenavštěvuje hudební školu Yamaha ani jiný kroužek nabízený někým jiným než MŠ, nebudu se těmito „nabídkami“ dále zabývat. Věnovat se budu zájmovým činnostem, které jsou dětem nabízeny v rámci mateřské školy.

V nabídce mateřské školy najdeme aktivity zaměřené *na složku hudební* – Veselé pískání – zdravé dýchání a pěvecký soubor Klíček, *na složku hudebně-pohybovou* – taneční kroužky Kamínek a Berušky, *na složku výtvarnou* – výtvarný kroužek a keramický kroužek a *na složku jazykovou* – anglický jazyk. Tyto činnosti jsou soustavné, mají formu zájmového kroužku a opakují se každý týden.

MŠ v Kamenici nad Lipou nabízí veškeré své zájmové aktivity bezplatně. Vedení školy chce zamezit výběrovosti kroužků, chce všem dětem nabídnout stejnou možnost účastnit se zájmových aktivit a vést je k rozvoji jejich dovedností a schopností. Zájmové

kroužky jsou financovány díky hmotným a finančním darům od sponzorů, rodičů či přátel školy.

Zájmové činnosti jsou zaměřené určitým směrem podle možností předškolního dítěte a rozšiřují denní režim dítěte. Podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání z roku 2004 (dále jen RVP PV) je úkolem všech aktivit v mateřské škole nabídnout dítěti dostatečně podnětné prostředí tak, aby docházelo k rozvoji jeho osobnosti a učení. To by mělo napomáhat dítěti v jeho další cestě za vzděláváním. Uplatňuje se učení situační i spontánní sociální učení, při němž dítě napodobuje učitele, který mu nabízí vhodný vzor chování a hodnot. U zájmových činností převažují řízené činnosti, které jsou vhodně doplněny aktivitami spontánními. Pracuje se většinou ve skupině. V průběhu institucionální výchovy v předškolním období je záměrem rozvoj každého jednotlivého dítěte po jeho stránce fyzické, psychické i sociální. Zájmové činnosti jsou součástí institucionální výchovy a tak při nich dochází k rozvoji stejných hodnot, protože jsou její součástí. Vědomosti, dovednosti, schopnosti, jež předpokládáme, že si dítě osvojí, nazýváme jako klíčové kompetence. Ty jsou rozvíjeny během běžného režimu školního dne. V závislosti na zájmové činnosti by mělo docházet k jejich upevňování a prohlubování. Jsou to tyto klíčové kompetence:

- k učení
- k řešení problémů
- komunikativní
- sociální a personální
- činnostní a občanské

Stejně tak se nabídka volnočasových činností odvíjí od vzdělávacího obsahu, který je nabízen RVP PV (2004), a to:

- Dítě a jeho tělo (vzdělávací oblast biologická)
- Dítě a jeho psychika (vzdělávací oblast psychologická)
- Dítě a ten druhý (vzdělávací oblast interpersonální)
- Dítě a společnost (vzdělávací oblast sociálně-kulturní)
- Dítě a svět (vzdělávací oblast environmentální)

Všechny nadstandardní zájmové aktivity, které jsou Mateřskou školou v Kamenici nad Lipou nabízeny, jsou určeny pro děti ve věku 5 – 6 (7) let. Činnosti jsou časově přizpůsobeny možnostem předškolních dětí a jejich schopnosti udržet pozornost. Trvají přibližně 30 minut. Jednotlivé kroužky mají kapacitu 12 dětí (vede 1 učitelka). Pouze u pěveckého souboru a u tanečních kroužků je kapacita navýšena na 20 dětí (vedou je 2 učitelky). V letošním školním roce, to je 2012/2013, je na všechny kroužky zapsáno celkem 113 dětí.

Informace o jednotlivých volnočasových aktivitách jsou zpracovány na základě dat, která mi poskytly jejich vedoucí učitelky. Každý kroužek je veden dvěma učitelkami (jedna vede kroužek v hlavní budově, druhá v budově odloučeného pracoviště).

Mateřská škola v Kamenici nad Lipou nabízí následující kroužky:

- **Veselé pískání – zdravé dýchání**

Ve školním roce 2012/2013 navštěvuje kroužek v hlavní budově celkem 9 dětí, z toho 3 dívky a 6 chlapců. V budově odloučeného pracoviště 12 dětí, z toho 9 dívek a 3 chlapci. Celkový poměr dívek a chlapců tedy je 57 % ku 43 %. Učitelky pracují s knihou Veselé pískání-zdravé dýchání (Žilka, 1995).

Cílem této volnočasové aktivity je seznámení dětí se základy hry na hudební nástroj – zobcovou flétnu. Děti jsou veselou a nenásilnou formou seznamovány s hudebním nástrojem a jeho vlastnostmi. Hravou formou jsou vedeny k prvotnímu poznávání notových značek. V rámci této zájmové činnosti jsou prováděna také dechová cvičení, která umožňují zlepšování dechových návyků. Hra na zobcovou flétnu rozvíjí jemnou motoriku – zlepšuje obratnost rukou. Tato aktivita podporuje rozvoj dítěte především po stránce zdravotní (dechová cvičení, správné dýchání, prevence astmatu). Současně však také po stránce výchovně vzdělávací, protože hra na hudební nástroj podporuje soustředěnost dětí a jejich spolupráci.

Vlastní program se odvíjí od momentálního zájmu dětí. První schůzka zpravidla zahrnuje seznámení se se zobcovou flétnou a její vnímání zrakem a hmatem. Následující hodiny jsou pak již prováděna dechová cvičení, správné držení hudebního nástroje a správný postoj při hře na nástroj, nasazení tónu, samotná hra, čištění flétny.

Doplňující činnosti jsou nabízeny formou poslechu hudebních CD, poslechem hudebníka hrajícího na zobcovou flétnu, který navštíví MŠ, drobnými domácími úkoly. *„Jednou za čas dětem pustím nějakou hudební skladbu a tu spojíme s pohybem, abychom to měli pestřejší. Děti mají taky rády, když jim hrají na flétnu já a ony vleže relaxují.“* (učitelka)

- **Výtvarný kroužek**

Ve školním roce 2012/2013 navštěvuje kroužek v hlavní budově celkem 10 dětí, z toho 4 dívky a 6 chlapců. V budově odloučeného pracoviště pak 7 dětí, z toho 3 dívky a 4 chlapci. Celkový poměr dívek a chlapců tedy činí 41 % ku 59 %.

Cílem této volnočasové aktivity je konfrontace dětí nejrůznějšími výtvarnými technikami (decoupage, origami, kresba, malba, stříhání, lepení, vytrhávání, modelování...) a prací s různými materiály (papír, látka, přírodniny, drátek, alabal, potraviny...). Děti jsou prostřednictvím hry namotivovány k činnosti. Dochází k prohlubování jejich znalostí o vlastnostech různých materiálů, zpřesňuje se jejich jemná motorika. Rozvíjí se kreativita a estetický vkus. Zpřesňuje se koordinace ruky a oka, což je významné pro budoucí schopnost psát a číst. V rámci této nadstandardní činnosti jsou prováděna také různá prstová cvičení, která napomáhají rozvoji jemné motoriky prstů. Tato volnočasová aktivita se snaží rozvíjet u dítěte estetické cítění, jeho fantazii a představivost, snaží se o jeho prvotní setkání se světem umění.

Činnosti vychází zájmu dětí. *„Vždycky na konci každé výtvarky nabídnu dětem činnosti, které můžeme dělat příště. Snažím se, aby se mohly rozhodnout alespoň mezi dvěma. Následně se domluvíme, co budeme příště dělat, a já dětem řeknu, co si na příště přinesou.“* (učitelka) Úvod lekce je vždy namotivován nějakou básničkou anebo hádankou. Následuje prstové cvičení, pak samotná výtvarná činnost a poté opět prstové cvičení. Doplňujícími činnostmi může být prohlížení výtvarných děl, ilustrací v dětských knihách, návštěva galerie či výtvarné výstavy základní školy.

- **Anglický jazyk**

Ve školním roce 2012/2013 navštěvuje kroužek anglického jazyka v hlavní budově celkem 11 dětí, z toho 6 dívek a 5 chlapců a v budově odloučeného pracoviště 10 dětí, z toho 4 dívky a 6 chlapců. Celkový poměr dívek a chlapců tedy činí 48 % ku 52 %. Učitelky pracují s knihou Angličtina pro předškoláky (Henková, 2010) a učebnicí Angličtina pro nejmenší, k níž využívají i CD s nahrávkami výslovnosti rodilých mluvčích, různými říkadly a písničkami. Inspirují se i na internetu.

„Důležité je, aby děti měly rozhybanou pusinku, aby mohly správně vyslovovat.“
(učitelka) Před zahájením procvičování slovíček, učení se novým či zpívání písničky je vhodné zařadit nějaké logopedické cvičení, aby děti rozhýbaly svá mluvidla. Při této volnočasové aktivitě samozřejmě dochází k rozvoji řeči a slovní zásoby. Dítě si cvičí sluchovou pozornost. Učitelky musí mít stále na paměti, že je nutné vycházet z věkových možností dětí, tzn. seznamovat děti s angličtinou hravou formou, činnosti spojuvat s pohybem. Děti pracují s různými obrázkovými materiály (pexesa, obrázky, puzzle,...).

- **Keramický kroužek**

Ve školním roce 2012/2013 navštěvuje keramický kroužek v hlavní budově celkem 9 dětí, z toho 4 dívky a 5 chlapců. V budově odloučeného pracoviště 11 dětí, z toho 5 dívek a 6 chlapců. Celkový poměr dívek a chlapců tedy činí 45 % ku 55 %. Učitelka se inspiruje především na internetu. Konkrétní náměty na výrobky se snaží odvíjet od zájmu dětí.

Tato volnočasová aktivita slouží k rozvoji hmatového vnímání u dětí a ke cvičení jemné motoriky, rozvíjí kreativitu a fantazii. Záměrem je seznámit děti s hlavními vlastnostmi hlíny, s procesem výroby keramických předmětů. Produkty, které jsou výsledkem této volnočasové aktivity, jsou vystavovány v rámci výstavy MŠ na zámku v Kamenici nad

Lipou. Cílem činností je seznámení dětí s keramickou hlínou. Děti jsou hravou formou seznámeny s tímto materiálem.

První setkání kroužku je věnováno pozorování hlíny, jejímu poznání prostřednictvím zraku, hmatu, čichu. Postupuje se od nejjednoduššího ke složitějšímu (začíná se například mačkáním kusu hlíny v dlani, pokračuje se vyválením „hada“, modelace koule, válce atd.). *„Začínáme tak, že si hlínu pořádně osaháme, prohlédneme. Chceme poznat, jak se hlína chová, takže například děti si vyrobí kouli z hlíny a házíme ji na zem, vidíme tedy, že je měkká, tvárná. Pak válíme různé hady, zkoušíme vytvořit klubíčka a tak dál, pak až je možné přejít k tvoření.“* (učitelka)

Rozvíjí se kreativita. Zpřesňuje se koordinace ruky a oka, což je významné pro budoucí schopnost psát a číst. Učitelka zařazuje také různá prstová cvičení, která napomáhají rozvoji jemné motoriky prstů. Těmito činnostmi se snaží rozvíjet u dítěte estetické cítění a vkus, jeho představivost. Aktivita vychází ze zájmu dětí. Výrobky se ponechávají na školní výstavce, případně se vystavují na výstavách (Vánoční výstava na zámku, Velikonoční výstava v základní škole,...). Učitelka upozorňuje na to, že keramický kroužek není pro každého. *„Každý rok se najde dítě, které se vlhké a kluzké hlíny štítí. Je jasné, že dítě, které k tomu má odpor, nemůže na kroužek chodit.“*

• **Pěvecký soubor Klíček**

Tento kroužek není rozdělen na dvě skupiny. Dochází do něj děti jak z hlavní budovy, tak z budovy odloučeného pracoviště. Kroužek vedou dvě učitelky. Ve školním roce 2012/2013 navštěvuje kroužek celkem 20 dětí, z toho 15 dívek a 5 chlapců. Celkový poměr dívek a chlapců tedy činí 75 % ku 25 %.

Učitelky využívají různých zpěvníků. Zpěv dětí učitelky doprovází na hudební nástroje (klavír a kytara) anebo je doprovod reprodukován. Pěvecký soubor zpívá jak písničky lidové, tak písničky umělé. *„U dětí jsou nejoblíbenější asi písničky od Uhlíře a Svěráka*

nebo od Dády (pozn. Patrasové). Rády mají taky písničky z pohádek a dětských filmů.“
(učitelka)

Tato volnočasová aktivita slouží k rozvoji paměti, výslovnosti. Dítě dokáže lépe sladit pohyb s hudbou díky tomu, že texty písní se učí prostřednictvím pohybu. Činnosti, které jsou výsledkem této volnočasové aktivity, děti předvádí na zahajování různých výstav města, na besídkách školy atp. Na začátek lekce učitelky zařazují nějakou básničku nebo říkadlo, aby děti procvičily mluvidla. Následuje naučení nebo zopakování textu písně a jeho následné zpívání. Pro zpestření jsou zařazovány různé rytmizační aktivity, používání dětských doprovodných nástrojů (Orffovy hudební nástroje), pantomimické vyjádření textu atd. V rámci hudebních činností dochází k rozvoji paměti jako takové a k rozvoji její akustické složky. Dále si děti také rozšiřují slovní zásobu a rozvíjí své vyjadřovací schopnosti.

- **Taneční kroužky Berušky a Kamínek**

Ve školním roce 2012/2013 navštěvuje kroužek v hlavní budově celkem 19 dětí, z toho 10 dívek a 9 chlapců. Kroužek vedou dvě učitelky. V budově odloučeného pracoviště na tento kroužek dochází 15 dětí, z toho 11 dívek a 4 chlapci, které vede jedna učitelka. Poměr dívek a chlapců tedy činí 62 % ku 38 %.

Učitelky se inspiřují především na internetu. Konkrétní náměty na výběr písniček vychází od dětí. Většinou se jedná o tanečky na písničky z pohádek, ale také písničky lidové nebo dokonce moderní, které se hrají v rádiu.

Tento kroužek napomáhá především rozvoji a kultivaci motoriky velkých svalových skupin. Rozvíjí se hrubá motorika, hudebně-pohybové schopnosti a dovednosti dítěte, ale také správné držení těla a správné dýchání. Děti se pod vedením učitelky na reprodukovanou hudbu naučí nějaký tanec, to je hlavní produkt této aktivity. Není ale jediný, děti se učí vyjadřovat se prostřednictvím pohybů, činnosti jsou prokládány

pantomimou, pohybovými hrami atd. „*Děti v tomto období věku nazývám jako Tryskomyši, jsou z hadích ocásků, pohyb by mohly mít 24 hodin denně.*“ (učitelka)

8.2 Rozhovory s učitelkami mateřské a základní školy

S učitelkami mateřské a základní školy jsem vedla rozhovory, abych zmapovala jejich názory na volnočasové aktivity předškolních dětí. Učitelkám jsem pokládala následující otázky:

- 1. V čem vidíte význam a přínos volnočasových aktivit pro dítě předškolního věku? Jsou podle Vašeho názoru pro dítě vůbec vhodné?*
- 2. Vnímáte nějaká negativa volnočasových aktivit v předškolním věku?*
- 3. Liší se nějakým způsobem děti, které navštěvovaly v předškolním věku volnočasové aktivity od těch, které žádné nenavštěvovaly?*
- 4. Jaký druh volnočasových aktivit je podle Vás dětmi předškolního a mladšího školního věku nejvíce vyhledáván?*
- 5. Kdo má podle Vašeho názoru kroužek vybírat?*

8.2.1 Vyhodnocení rozhovorů

Z první otázky vyplynulo, že hlavní význam a přínos kroužků učitelky shledávají především v kultivaci schopnosti začlenit se do kolektivu. Uvádí, že děti jsou více kamarádké. Shodně se také vyjadřovaly k tomu, že děti jsou více zručné v oblasti, se kterou souvisí volnočasová aktivita, již navštěvovaly. Děti jsou podle učitelek disciplinovanější, víc soustředěné, mají větší slovní zásobu a celkově jsou vyspělejší. Názory učitelek se různí v tom, zda jsou volnočasové aktivity v předškolním věku vhodné. Dvě učitelky uvedly, že proti volnočasovým aktivitám předškoláků nic nenamítají. Tři respondentky je považují za důležité a vhodné. „*Podle mě je důležité*

děti vést už od dětství k tomu, aby svůj volný čas trávily aktivně. Pak si to nesou i do dospělosti. Takže jsou kroužky vhodné.“ (Zuzana) Jedna učitelka si nemyslí, že je nutné, aby dítě navštěvovalo kroužky už v předškolním věku. *„Určitě to podporuje jejich zručnost v té činnosti. Děti, které chodí tancovat, mají lepší rytmiku. Ty, které chodí zpívat, líp zpívají. Výtvarkáři jsou zase šikovnější na rukodělné činnosti. Nemyslím si ale, že je nutné, aby dítě v předškolním věku navštěvovalo volnočasové aktivity, pokud nechce. Na to bude mít ještě spoustu času.“* (Jiřina) Souhrnně lze tedy říci, že většina učitelů vnímá navštěvování kroužků jako pozitivní.

Druhá otázka byla zaměřená na to, jaká negativa spatřují učitelky v této oblasti. Tři respondentky uvedly, že jako negativum vnímají zejména riziko přetěžování dětí či jejich manipulace k navštěvování kroužků ze strany rodičů. *„Rodiče by neměli děti manipulovat a hojit si tím nějaké svoje nesplněné sny. Třeba když zapíší dítě do angličtiny, tak někteří, ne všichni samozřejmě, očekávají, že dítě bude mluvit anglicky. Ale to je přece hloupost, nedávám tam dítě s tím, že bude mluvit plynule cizím jazykem, ale proto, že ho to baví a aby mělo nějaké základy, které se mu třeba budou hodit na základce.“* (Jiřina) Dvě učitelky do negativ zařadily to, že děti jsou při odchodu na zájmovou aktivitu vytrženy z činnosti, která se děje ve třídě. *„Jediné, co mi vadí, je, že někdy jsou děti vytrženy z činnosti ve třídě a jsou odváděny na kroužek.“* (Alena) Dvě respondentky ve volnočasových činnostech nespatřují žádná negativa. Nadpoloviční většina učitelů se tedy zamýšlí i nad možností záporného přínosu pro dítě.

Třetí otázka se zabývala tím, zda se děti, které chodí do kroužků, nějakým způsobem odlišují od dětí, které nenavštěvují žádnou zájmovou činnost. Čtyři učitelky se shodly na tom, že tyto děti jsou více kamarádské a snadněji se začleňují do kolektivu. Dvě učitelky uvedly, že jsou šikovnější v oblasti, která má co dočinění s kroužkem. Jedna učitelka uvedla, že děti jsou samostatnější a lépe plní úkoly. Jedna učitelka pak uvedla, že se tyto děti neliší významným způsobem od dětí, které nechodí na kroužky.

Čtvrtá otázka se týkala toho, jaké kroužky jsou podle učitelek dětmi nejvíce vyhledávány. Šest učitelek uvedlo, že nejoblíbenější aktivity jsou sportovní a pohybové. Co se týče oblíbenosti, podle učitelek navazují kroužky pěvecké a rukodělné. Jako nejatraktivnější pro děti uvedla cizí jazyky pouze jedna učitelka. Za povšimnutí podle mého názoru stojí odpověď jedné paní učitelky, že výběr kroužků je rozhodnutím rodičů. „*Rozhodují rodiče dle nabídky. Je jasné, že děti na vesnici si vybírají jen z toho, co nabízí mateřinka. Městské děti mají větší možnosti. Myslím, že nejčastěji chodí na sport.*“ (Jana)

Poslední otázka zjišťovala názor učitelek na to, kdo má vybírat kroužky, na které dítě dochází. Čtyři učitelky odpověděly jednoznačně a to tak, že kroužek vybírá dítě a rodič podle zájmů dítěte. „*Dítě si má vybrat, rodič mu má poradit. Určitě ne tak, že dítě bude chodit do kroužku jen kvůli přání rodičů.*“ (Jiřina) Jedna učitelka uvedla, že kroužky vybírá rodič, ale na základě zájmů svého dítěte. Jedna učitelka pak uvedla, že kroužky má vybírat samotný rodič.

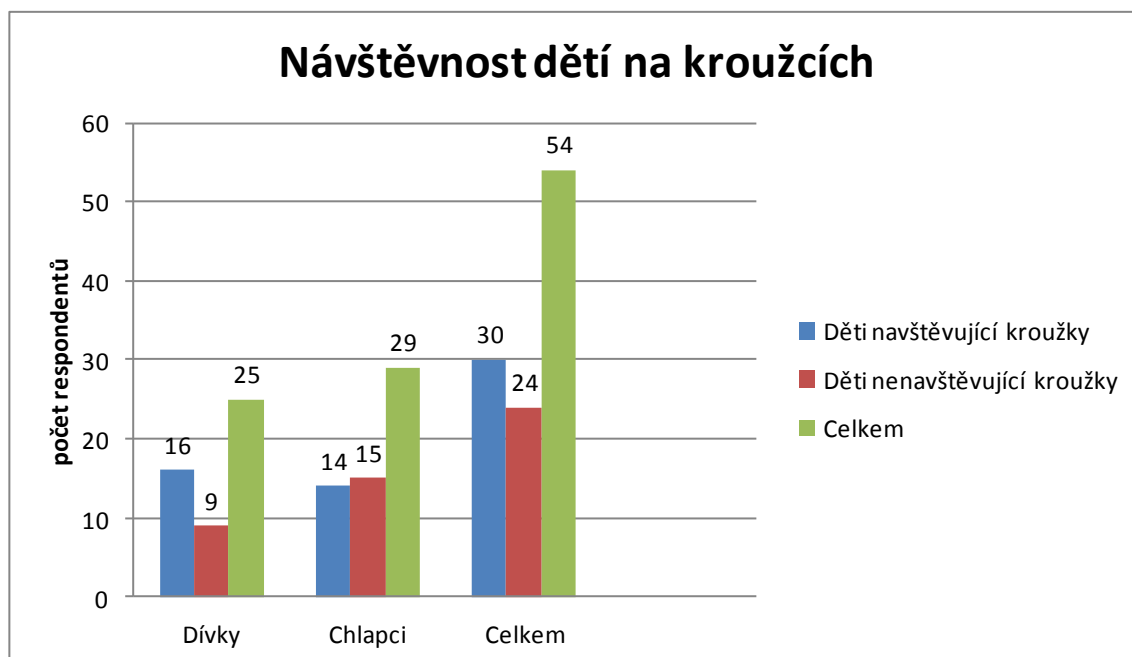
8.3 Vyhodnocení dotazníků

V mateřské škole bylo na konci měsíce srpna 2012 zanecháno 120 tištěných dotazníků. První školní den byl po domluvě s třídní učitelkou na nástěnce v šatně každé třídy vyvěšen leták, který upozorňoval na probíhající dotazníkové šetření. Dotazníky byly volně zanechány na viditelném místě spolu s psacími potřebami. V těsné blízkosti byla zanechána krabice s otvorem určeným pro vhození vyplněných dotazníků tak, aby byla zaručena anonymita. Na konci měsíce října byly dotazníky z mateřské školy vybrány, aby mohlo dojít k jejich vyhodnocení. Ze 120 dotazníků se vyplněných vrátilo 54.

V úvodu dotazníku rodiče vyplňovali pohlaví dítěte. Z celkového počtu dotazníků, které se navrátily, jich bylo 25 vyplněno rodiči děvčat (tj. 46 %) a 29 rodiči chlapců (tj. 54 %).

Otázka č. 1 se zabývala tím, zda dítě respondenta navštěvuje/nenavštěvuje některý z kroužků v mateřské škole.

Graf č. 1: Návštěvnost dětí na kroužcích

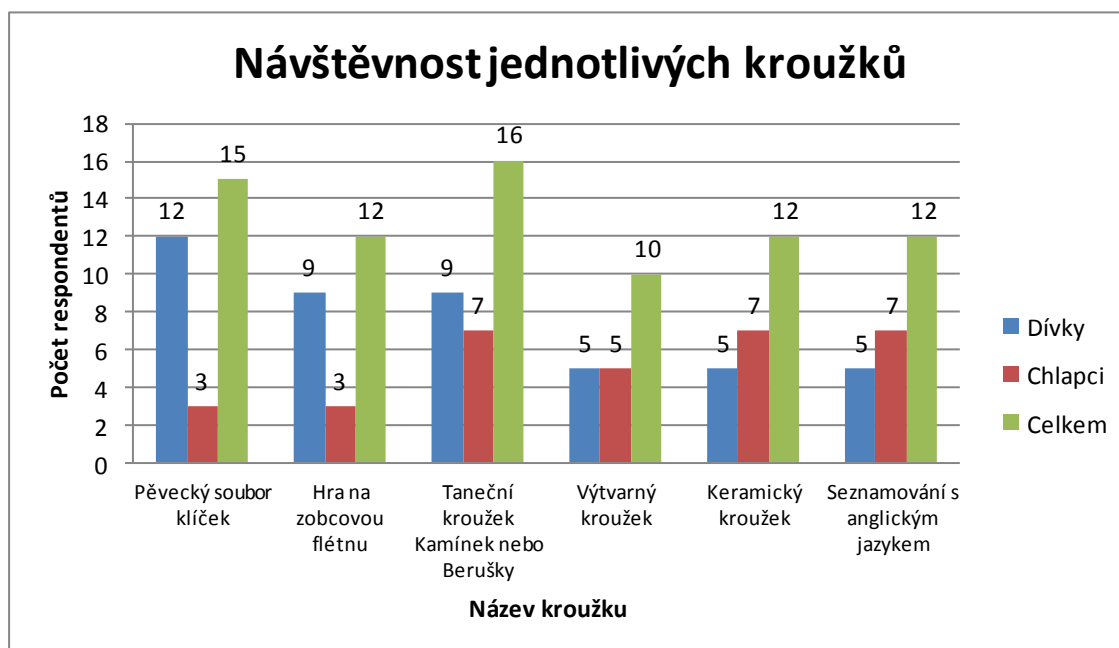

Zdroj: vlastní výzkum

Z této otázky vyplývá, že vyplnit dotazník byla ochotná i velká většina rodičů, jejichž děti ve školním roce 2012/2013 nenavštěvují žádnou volnočasovou aktivitu v mateřské škole. Z celkového počtu 30 dětí, které navštěvují některý kroužek v mateřské škole, byl podíl dívek vyjádřen číslem 16 (53 %) a podíl chlapců číslem 14 (47 %). Podle dotazníkového šetření je tedy návštěvnost kroužků z hlediska pohlaví dětí vyrovnaná. Zbylých 24 respondentů odpovědělo, že jejich děti na žádný z kroužků nechodí. Z tohoto celku byly dívky zastoupeny počtem 8 (33 %) a chlapci počtem 16 (67 %). Respondenti tedy uvádí, že nadpoloviční většina dětí, které se neúčastní volnočasových aktivit nabízených mateřskou školou, jsou chlapci.

Otázka č. 2 již směřuje k návštěvnosti konkrétních kroužků. Respondenti, kteří vyplnili dotazníky, uvedli tato data:

Graf č. 2: Návštěvnost jednotlivých kroužků

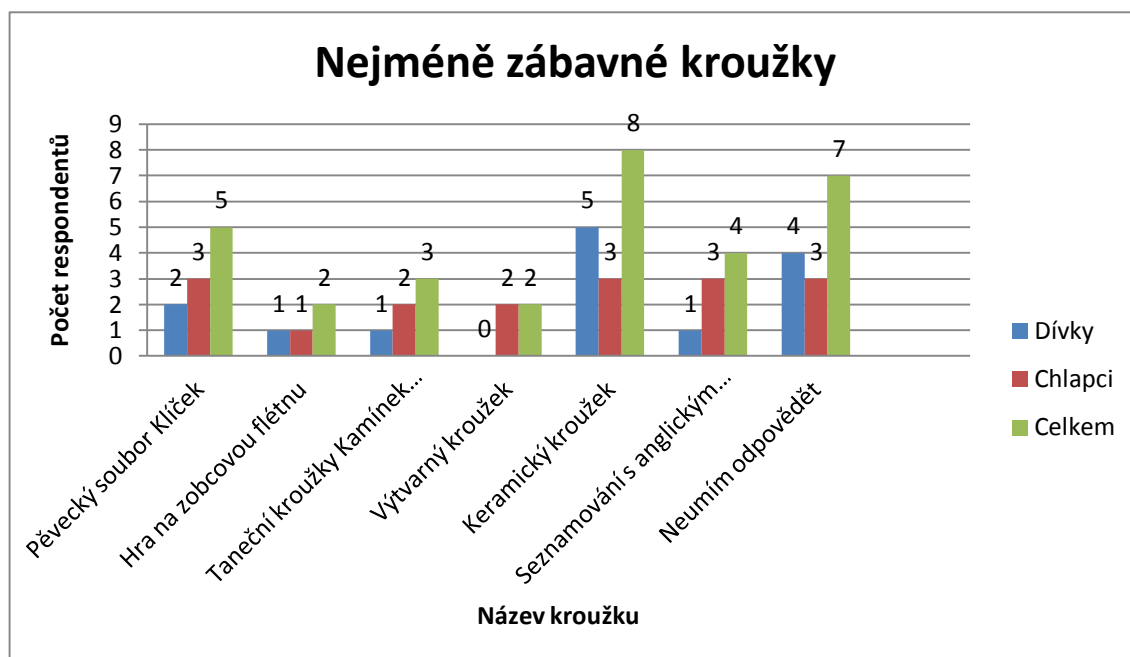

Zdroj: vlastní výzkum

Rodiče uvedli, že z celkového počtu 30ti dětí, které navštěvují kroužky v mateřské škole, tedy celkem 16 dětí (z toho 9 dívek a 7 chlapců) navštěvuje taneční kroužek, 15 dětí (z toho 12 dívek a 3 chlapci) pěvecký soubor Klíček, 12 dětí (z toho 9 dívek a 3 chlapci) hru na zobcovou flétnu, 12 dětí (z toho 5 dívek a 7 chlapců) keramický kroužek, 12 dětí (z toho 5 dívek a 7 chlapců) seznamování s anglickým jazykem a 10 dětí (z toho 5 dívek a 5 chlapců) kroužek výtvarný. Děti respondentů, kteří odpovídali na otázky, tedy nejčastěji navštěvují jeden z tanečních kroužků a pěvecký soubor, nejmenší účast u dětí respondentů pak obsadil kroužek výtvarný.

V otázce č. 3 respondenti odpovídali na to, který z nabízených kroužků je (byl) podle jejich názoru pro jejich dítě nejméně zábavný.

Graf č. 3: Nejméně zábavné kroužky

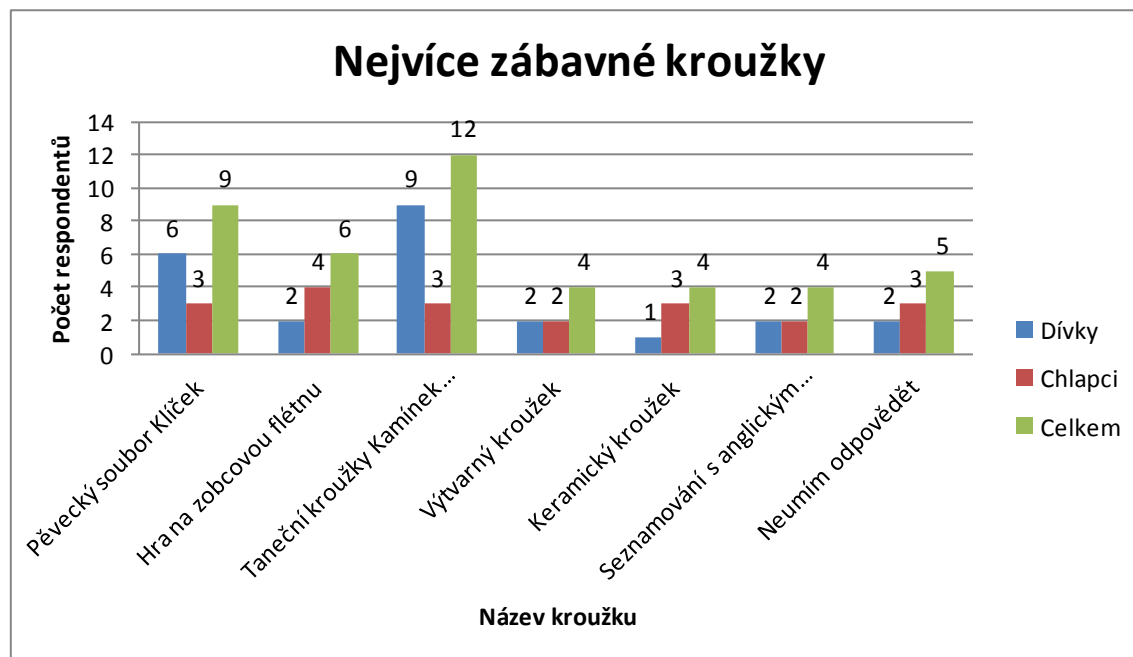

Zdroj: vlastní výzkum

Na tuto otázku odpovědělo 30 respondentů (rodiče dětí, které navštěvují kroužky v tomto školním roce, tj. 2012/2013) a dalších 7 respondentů (rodiče dětí, které v letošním roce sice nenavštěvují žádný kroužek, ale navštěvovaly volnočasové aktivity v některém z předcházejících školních roků), celkový počet odpovídajících tedy byl 37. Tito rodiče uváděli, že nejméně zábavný je/byl pro celkem 8 dětí (z toho 5 dívek a 3 chlapci) keramický kroužek, rodiče 7 dětí (4 dívek a 3 chlapců) nebyli schopni na otázku odpovědět. Nejnižší počet rodičů (2) uvedl jako nejméně zábavný kroužek pro jejich dítě kroužek výtvarný a hru na zobcovou flétnu „Veselé pískání – zdravé dýchání“.

Otázka č. 4 se zabývala tím, který kroužek je pro děti naopak nejvíce zábavný.

Graf č. 4: Nejvíce zábavné kroužky

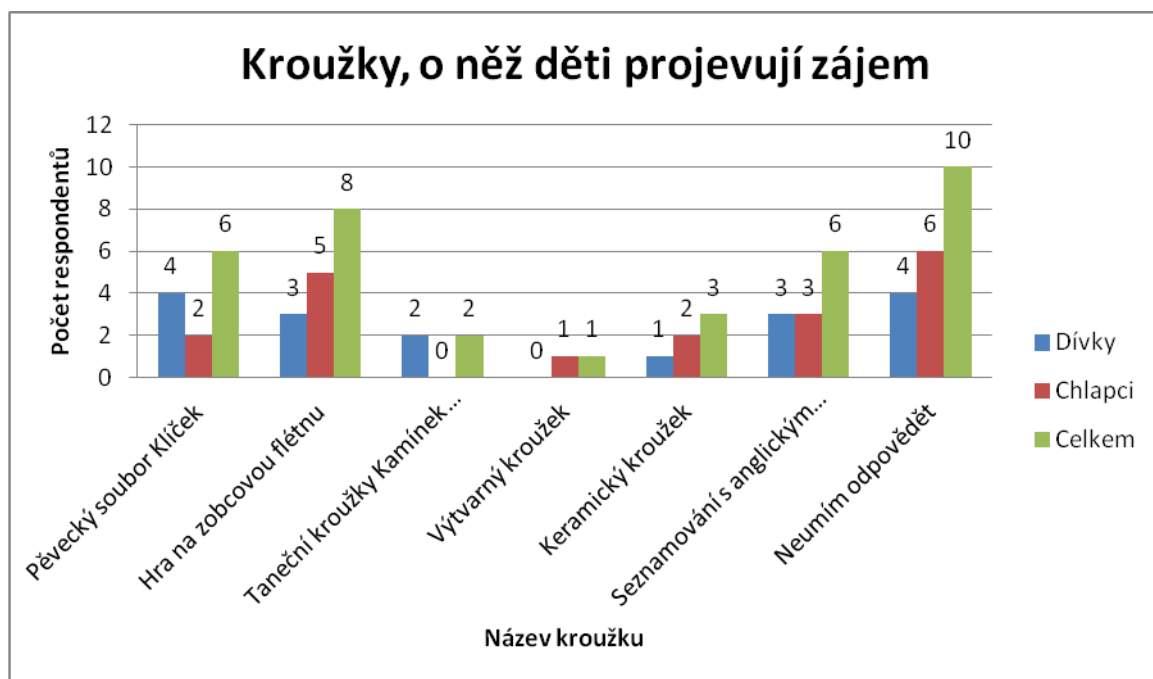

Zdroj: vlastní výzkum

Na tuto otázku opět odpovědělo 37 respondentů. Jako nejvíce zábavný pro dítě uváděli rodiče taneční kroužek s počtem 12 (z toho 9 dívek a 3 chlapci), s počtem 9 (z toho 6 dívek a 3 chlapci) pěvecký soubor Klíček, 6 rodičů (z toho 2 dívky a 4 chlapci) uvedlo jako nejzábavnější hru na zobcovou flétnu, 5 rodičů (z toho 2 dívky a 3 chlapci) nebylo schopno odpovědět. Čtyři – to byl počet rodičů, kteří jako nejzábavnější pro dítě uvedli kroužek výtvarný (z toho 2 dívky a 2 chlapci), kroužek keramický (z toho 1 dívka a 3 chlapci) a konečně seznamování s anglickým jazykem (z toho 2 dívky a 2 chlapci). Podle respondentů jsou pro jejich dítě tedy nejvíce zábavné kroužky taneční a pěvecký.

Otázka č. 5 zjišťovala, jestli existuje nějaký kroužek, který dítě nenavštěvuje, ale projevilo o něj zájem.

Graf č. 5: Kroužky, o něž děti projevují zájem

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu vyplývá, že nejvíce respondentů (10) neumí na tuto otázku odpovědět. Největší počet rodičů (8) uvádí, že jejich dítě projevilo zájem o hru na zobcovou flétnu. V těsném závěsu je pěvecký soubor Klíček. O něj projevili zájem podle respondentů druhý nejvyšší počet dětí – 6. Naopak nejmenší zájem podle respondentů projevily jejich děti o výtvarný kroužek (2 děti).

Otázka č. 6 se zabývala tím, kdo vybírá volnočasovou aktivitu (aktivitu), na něž dítě dochází.

Graf č. 6: Kdo vybírá kroužky

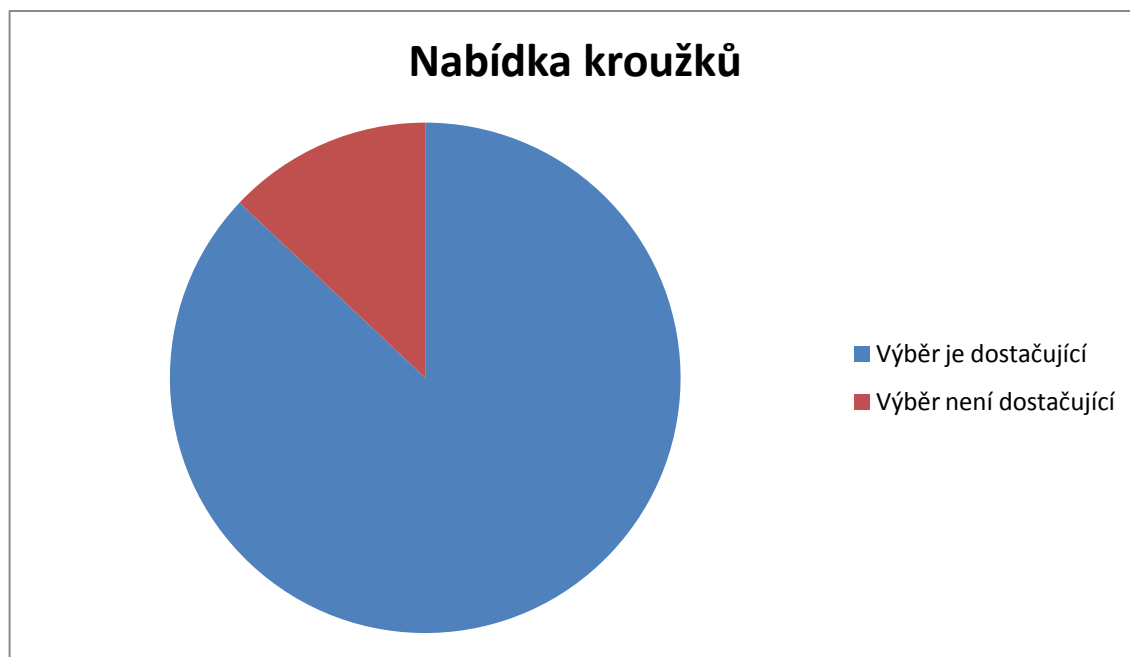

Zdroj: vlastní výzkum

Na tuto otázku opět odpovídali i rodiče, jejichž dítě v současnosti (školní rok 2012/2013) nenavštěvuje žádný kroužek. Na tuto otázku celkem odpovědělo 54 respondentů. Graf ukazuje, že drtivá většina rodičů (44) nechává výběr kroužku na dítěti a společně s ním ho pak konzultuje. Pouze čtyři rodiče uvedli, že kroužky vybírají dítěti oni sami a šest respondentů uvedlo, že dítě má, co se volby zájmové činnosti týče, naprosto volnou ruku a vybírá si je samo.

Otázka č. 7 zjišťovala, jak jsou rodiče spokojeni s nabídkou kroužků dostupnou v mateřské škole.

Graf č. 7: Nabídka kroužků

Zdroj: vlastní výzkum

Opět na otázku odpovídali i respondenti, jejichž děti nejsou ve školním roce 2012/2013 zapojeny do nadstandardních aktivit školy. Z grafu plyne, že téměř všichni rodiče (47) jsou s nabídkou kroužků, které jsou dostupné v mateřské škole, spokojeni. Nabídka je pro ně dostačující. Sedm respondentů uvedlo, že výběr pro ně není dostačující. Jednalo se o otázku polouzavřenou a tito respondenti shodně uvedli, že by měli zájem rozšířit nabídku o sportovní a pohybové aktivity.

V otázce č. 8 jsem se chtěla dozvědět, zda dítě respondentů navštěvuje nějakou volnočasovou aktivitu mimo nabídku mateřské školy.

Graf č. 8: Návštěvnost volnočasových aktivit

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že rodiče upřednostňují nabídku kroužků mateřské školy. Jen zanedbatelný počet respondentů (dva) uvedl, že jejich dítě navštěvuje volnočasové aktivity nad rámec mateřské školy.

V poslední, deváté otázce jsem se rodičů ptala na to, jaká pozitiva a negativa spatřují v tom, že jejich potomek navštěvuje volnočasovou aktivitu (aktivitu). Jednalo se o otázku otevřenou. Zajímavé je, že rodiče, pokud na otázku odpověděli, uváděli pouze pozitiva. Ani jeden z rodičů neuvedl negativa, která ve volnočasových aktivitách spatřuje, proto jsou v grafu zanesena pouze pozitiva. Odpovědi rodičů byly obdobné a byly utříděny do kategorií (viz graf).

Graf č. 9: Pozitiva volnočasových aktivit

Zdroj: vlastní výzkum

Nejvíce rodičů spatřuje přínos v tom, že dítě prostřednictvím kroužků rozvíjí své schopnosti a dovednosti. Význam spatřují také v rozvoji socializace a možnosti dítěte navázat nové vztahy nad rámec třídy mateřské školy, kterou navštěvuje. Osm rodičů pak uvedlo, že volnočasové aktivity zprostředkovávají dítěti sebezpoznání.

9 DISKUSE

První výzkumná otázka zněla: ***Jaké nadstandardní aktivity dětem mateřská škola nabízí?*** Volný čas a jeho trávení jsou v současné době velmi aktuální, řekla bych až módní, témata. Každá mateřská škola nabízí nějaké nadstandardní aktivity. Je to součástí její profilace – něco, čím může zvýšit poptávku po svých službách. Na základě rozhovoru, který jsem vedla s ředitelkou mateřské školy, jsem zjistila konkrétní nabídku kroužků, která je dětem a jejich rodičům předkládána. Z rozhovoru vyplynulo, že mateřská škola je, kromě hudební školy Yamaha, jedinou institucí ve městě, která oficiálně nabízí volnočasové aktivity pro děti předškolního věku. Pro přehlednost ještě jednou zmíním nabídku kroužků mateřské školy:

- hra na zobcovou flétnu „Veselé pískání – zdravé dýchání“
- výtvarný kroužek
- seznamování s anglickým jazykem
- keramický kroužek
- pěvecký soubor „Klíček“
- taneční kroužky „Berušky“ a „Kamínek“

Další výzkumná otázka se zajímala o to, ***jak je tato nabídka využívána dětmi a jejich rodiči a jak jsou s ní spokojeni?*** Z rozhovorů s učitelkami mateřské školy vyplývá, že děti a jejich rodiče využívají hojně nadstandardních služeb, které jsou jim školou nabízeny. U všech kroužků návštěvnost téměř odpovídá maximální kapacitě aktivit. Spokojenost rodičů s nabídkou volnočasových aktivit jsem zjišťovala za pomoci dotazníkového šetření. Z celkového počtu 54 respondentů jich 47 (tj. 87 %) uvedlo, že nabídka nadstandardních aktivit je pro ně a jejich děti zcela dostačující. Pouze 7 rodičů (tj. 13 %) uvedlo, že nabídka dostačující není. Tito rodiče shodně uvedli, že by bylo vhodné nabídku kroužků rozšířit o pohybové a sportovní aktivity. Faktem je, že kroužek, který je vyloženě zaměřen na pohybové aktivity, nabízí mateřská škola jen jeden. Podle informací získaných ve strukturovaných rozhovorech s učitelkami je největší zájem právě o taneční kroužky, pro ně musela být navýšena kapacita. V letošním školním roce (2012/2013) dochází do tanečního kroužku Berušky 19 dětí a

do tanečního kroužku Kamínek 15 dětí. Celkem tedy taneční kroužky navštěvuje 34 dětí. Z toho vyplývá, že 30 % všech dětí, které navštěvují některou z nadstandardních aktivit, je zapsáno právě do jednoho z kroužků tanečních. Co se týče dotazníkového šetření, z 30 rodičů, jejichž dítě navštěvuje některou volnočasovou aktivitu, odpovědělo 16 rodičů, že jejich dítě dochází právě do jednoho z tanečních kroužků. Z 37 respondentů se jich také nejvíce (12) vyslovilo o tanečních kroužcích jako o nejzábavnějších pro jejich dítě. Říčan (2004) uvádí, že předškolní dítě má zvýšenou potřebu hýbat se, protože u něj dochází k obrovskému nárůstu pohybové obratnosti. Šulová (2004) označuje předškolní věk jako období, v němž je vhodné začít s rekreačními sportovními aktivitami. Pokud vycházíme z tohoto, je nutné podotknout, že nabídka kroužků je po stránce pohybové a sportovní opravdu chudá. Jak již zmiňuji výše, pohybové aktivity jako takové jsou zastoupeny pouze tanečním kroužkem. Vzhledem k tomu, že v Kamenici nad Lipou nejsou žádné další instituce, které by se zabývaly volnočasovými aktivitami určenými pro předškolní děti, bylo by podle mého názoru vhodné, aby mateřská škola rozšířila svou nabídku alespoň o jednu aktivitu pohybového nebo sportovního charakteru. Z dotazníků taktéž vyplynulo, že rodiče nechávají organizované kroužky plně v působnosti mateřské školy, tzn. nevyhledávají jiné instituce volného času pro předškoláky. Pouze dva respondenti uvedli, že jejich dítě navštěvuje i jiné volnočasové aktivity, než nabízí mateřská škola.

Třetí výzkumná otázka měla zjistit, ***jak je to s výběrem mimoškolních aktivit – vybírají si kroužky samy děti anebo je vybírají jejich rodiče?*** Mě mě překvapilo, že téměř všichni rodiče v dotaznících uváděli, že při výběru kroužků dítěti radí, ale samotné rozhodnutí je na něm. Nadpoloviční většina učitelek mateřské a základní školy, se kterými jsem vedla rozhovor, sdílely tento názor rodičů. Literatura, z níž jsem čerpala, například Hofbauer (2004) a Vrkoslavová (2008), se vyjadřuje také shodně – zájmové aktivity musí vycházet ze zájmů dítěte, jedině tak si k nim dítě vybuduje vztah a kvalitní zhodnocování volného času se stane přirozenou součástí jejich budoucího života. Vrkoslavová (2008) dodává, že dítě by se nemělo v žádném případě k ničemu nutit, nemělo by být přetěžováno.

Ve čtvrté výzkumné otázce jsem se zajímala o to, **které kroužky jsou nejvíce vyhledávány a které naopak nejméně?** Jak z dotazníkového šetření, tak z rozhovorů s učitelkami mateřské i základní školy vyplynulo, že nejvíce navštěvovanými kroužky jsou kroužky pohybového charakteru. To ostatně potvrzuje i realita, nejvíce dětí je přihlášeno na kroužky taneční. Jako nejméně oblíbený kroužek rodiče označili keramický kroužek. Ve skutečnosti nejméně dětí (17) navštěvuje kroužek výtvarný. To, které kroužky jsou vyhledávány dětmi, záleží na celé řadě faktorů. Samozřejmě se na tom podílí fakt, zda je návštěva kroužku volbou samotného dítěte či nikoliv, zda se vychází z jeho zájmů a schopností. Důležitou roli také hraje, jak je dítě namotivováno k činnosti a to jak od rodičů, tak samotnými učitelkami. Dokážou učitelky dítě zaujmout, pracují s ním vhodným způsobem? Těžko posuzovat, který druh činností je oblíbený a který nikoliv, každé dítě je individualita. Vzhledem k věkovým zvláštnostem ale můžeme říci, že oblíbenost odpovídá teoretickým poznatkům – děti v předškolním věku mají vyšší potřebu pohybu, proto jsou u nich nejoblíbenější činnosti sportovní a pohybové.

Poslední výzkumná otázka zněla: **V čem spatřují rodiče, učitelky mateřské školy a učitelky prvních tříd Základní školy v Kamenici nad Lipou pozitiva a negativa organizovaných volnočasových aktivit v předškolním věku?** Rodiče v dotazníkovém šetření uváděli pouze pozitiva. Negativa, která by volnočasové aktivity mohly dítěti přinášet, neuvedl žádný z rodičů. Rodiče význam kroužků spatřují především v rozvoji schopností a dovedností dítěte, v socializaci a v tom, že dítě dosáhne určitého sebepoznání. Rozvoj schopností a dovedností je zřejmý. Podle Pávkové (2002) i Hájka (2008) je funkce výchovně-vzdělávací jednou z nejvýznamnějších. Osobnost dítěte je záměrně a cílevědomě formována, rozvíjí se schopnosti a dovednosti. Co se socializace týče, volnočasové aktivity přináší dítěti opravdu nové zkušenosti ve skupině vrstevníků. Dítě se prostřednictvím kroužků seznamuje s novými kamarády, vytváří se nové sociální vztahy. Učitelky, s nimiž byl vedený rozhovor, uváděly obdobná pozitiva jako rodiče. Na rozdíl od rodičů ale uváděly i negativa volnočasových aktivit. Některé učitelky uváděly jako hrozbu manipulaci s dítětem a jeho přetěžování, což by bylo ve shodě s názory např. Vrkoslavové (2008).

ZÁVĚR

Organizované volnočasové aktivity mě upoutaly na praxi v druhém ročníku studia. Docházela jsem do městské mateřské školy v Českých Budějovicích. Tato škola stavěla svou profilaci na sportech. Dětem byly nabízeny nejrůznější kroužky od základů ledního hokeje a krasobruslení přes balet až po kurzy lyžování. Souhlasím s kroužky v mateřské škole, ale jednoznačně musí vycházet ze zájmu dítěte a musí korespondovat s jeho možnostmi.

Zajímalo mě, jak je to na malém městě, ve kterém žiji. Podléhají rodiče stejnému trendu, chtějí dát své dítě už od 5 let na kroužek ledního hokeje s vidinou toho, že z něj bude nový Jágr? Jsou ve vyhledávání nadstandardních činností aktivní? Jaké kroužky vůbec nabízí místní mateřská škola a co od nich očekávat? To byly otázky, které mi vnukly nápad psát bakalářskou práci na toto téma. Mým záměrem bylo shrnout informace o volnočasových aktivitách, které navštěvují 5 – 6 (7) leté předškolní děti v Kamenici nad Lipou. Zjistit, které kroužky jsou dětmi nejnavštěvovanější, kdo dětem kroužky vybírá. Zajímal mě také názor pedagogů na volnočasové aktivity v předškolním věku.

Práce byla rozčleněna na dvě části – teoretickou a praktickou. V části teoretické jsem se nejdříve zabývala obecnou charakteristikou předškolního dítěte z hlediska jeho tělesného, psychického a sociálního vývoje. Stručně jsem nastínila potřeby dítěte. Dále jsem se pak věnovala socializačním činitelům – vrstevníkům, instituci školy a rodině, která významně ovlivňuje dítě po všech stránkách. Ovlivňuje tedy dítě také při výběru kroužků. Následující informace už se týkaly tématu mé bakalářské práce – volného času. Zabývala jsem se stručně historií volného času, jeho vývojem, pojmem výchova mimo vyučování a činnostmi, které s ním souvisí, dále pak volnočasovými zařízeními pro děti a mládež, v závěru teoretické části jsem stručně charakterizovala hru jako hlavní prostředek vzdělávání v předškolním věku.

V části praktické jsem na základě rozhovoru, který jsem vedla s ředitelkou mateřské školy v Kamenici nad Lipou, zjistila obecné informace o škole, jaké kroužky mateřská škola nabízí a kdo který kroužek vede. Na základě těchto dat jsem vyhledala jednotlivé učitelky a rozhovor jsem vedla s nimi, abych mohla charakterizovat jednotlivé volnočasové aktivity. Další složkou výzkumu byly rozhovory s učitelkami mateřské a základní školy. Ptala jsem se na jejich názory na organizované volnočasové činnosti.

Kvantitativní část výzkumu vycházela z dotazníkového šetření. Respondenty byli rodiče, kteří odpovídali na otázky o volnočasových aktivitách svých potomků.

Překvapivé bylo zjištění, že rodiče nevyhledávají jiné volnočasové aktivity než ty, jež nabízí mateřská škola. Na základě tohoto si dovoluji konstatovat, že rodiče nejsou příliš aktivní, pokud jde o kroužky dítěte. Přitom návštěvnost kroužků v mateřské škole je poměrně vysoká. Buď nabídka školy zcela pokrývá poptávku rodičů (což mi připadá značně nadnesené), anebo jsou rodiče méně aktivní, pokud se jedná o samostatné hledání kroužků. Zajímavé mi také přišlo, že rodiče se vyjadřovali pouze k pozitivům, která volnočasové činnosti dítěti přináší, nikoliv k možným rizikům či negativům. Opět existují dvě možnosti. Buď je výběr kroužků (vychází ze zájmů dítěte, dítě si jej vybírá dobrovolně,...) prováděn dokonale a kroužky samotné jsou tak kvalitní, že rodiče nenapadají žádná negativa, anebo se nad volnočasovými aktivitami svých dětí zamýšlejí méně a přikládají jim menší význam, než by měli.

Stejná otázka o pozitivěch a negativěch byla položena pedagogům. Ti ovšem komentovali jak negativa, tak pozitiva. Za povšimnutí stojí, že rodiči uvedená pozitiva se vesměs shodují s pozitivy, které shledaly učitelky, tedy rozvoj dovedností a schopností dítěte, lepší začlenění dítěte do kolektivu, navazování nových vztahů, sebezpoznání dítěte..

Překvapilo mě také, že počet dívek a chlapců, kteří chodí na jednotlivé kroužky, je téměř vyrovnaný (kroužek hry na zobcovou flétnu: dívky 57 %, chlapci 43 %; výtvarný kroužek: dívky 41 %, chlapci 59 %; kroužek angličtiny: dívky 48 %, chlapci 52 %; kroužek keramický: dívky 45 %, chlapci 55 %; pěvecký soubor: dívky 75 %, chlapci 25 %; taneční kroužky: dívky 62 %, chlapci 38 %), pouze v pěveckém souboru a v tanečních kroužcích mají jasnou převahu dívky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-x.
2. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
3. HÁJEK, Bedřich et al.. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.
4. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
5. HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.
6. HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.
7. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
8. HENNOVÁ, Iva. *Angličtina pro předškoláky: Metodika pro výuku v mateřské škole*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-692-6
9. HERMAN, Marek. *Najděte si svého manžana: co jste vždycky chtěli vědět o psychologii, ale ve škole vám to neřekli*. 2. vyd. Brno: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-023-3.
10. HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
11. KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-223-9.
12. KUČEROVÁ, Stanislava. *Úvod do pedagogické antropologie a axiologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0141-0.

13. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
14. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíce potřebují: eseje z dětské psychologie*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-006-5.
15. MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. ISBN 80-04-25236-2.
16. MATĚJČEK, Zdeněk. Chvála přátelství. *Psychologie dnes*. 1999, roč. 5, č. 6, s. 12-13. ISSN 1212-9607.
17. NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0525-0.
18. PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
19. PETRŮ-KICKOVÁ, Pavla. Eva Opravilová opět inspirativní: jaké jsou horizonty současného předškolního vzdělávání?. *Učitel'ské noviny*. 2012, roč. 11, č. 5, s. 17-18. ISSN 0139-5718.
20. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualizované. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
21. SMOLÍKOVÁ, Kateřina et al. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2004. ISBN 80-87000-00-5.
22. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.
23. ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.
24. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
25. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
26. VALÍŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ. *Pedagogika pro učitele*. 2 rozšířené a aktualizované. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

27. VAŽÁNSKÝ, Mojmír. *Základy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Brno: Print-Typia, 2001. ISBN 80-86384-00-4.
28. VRKOSLAVOVÁ, Marie. Patří kroužky do mateřské školy?. *Informatorium*. 2008, č. 6, s. 10-11. ISSN 1210-7506.
29. ŽILKA, Václav. *Veselé pískání – zdravé dýchání*. 4. vyd. Praha: Panton, s. r. o., 1995. ISBN 80-7039-236-3

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: vzorový dotazník

Vážení rodiče,

v současné době zpracovávám na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích bakalářskou práci zaměřenou na volný čas dětí předškolního věku v Kamenici nad Lipou.

Dovolte mi, abych Vás požádala o spolupráci při získávání podkladů ke zpracování práce. Ráda bych se seznámila s Vašimi názory prostřednictvím dotazníkového šetření. Prosím, odpovězte na všechny otázky co možná nejpravdivěji. Vhodné odpovědi zaškrtněte, chybějící doplňte.

Ujišťuji Vás, že dotazník je zcela anonymní a se získanými daty budu zacházet diskrétně.

Děkuji za Vaši ochotu a čas strávený při doplňování dotazníku.

Kristýna Nováková

Název třídy, kterou navštěvuje Vaše dítě:

Věk Vašeho dítěte:

Pohlaví Vašeho dítěte:

1. Navštěvuje Vaše dítě nějaké kroužky v MŠ?

ANO NE

2. Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ANO, zaškrtněte prosím, které kroužky v rámci MŠ Vaše dítě navštěvuje:

- ☐ pěvecký soubor „Klíček“
- ☐ hra na zobcovou flétnu „Veselé pískání – zdravé dýchání“
- ☐ taneční kroužek – „Berušky“ nebo „Kamínek“
- ☐ výtvarný kroužek
- ☐ keramický kroužek
- ☐ seznamování s anglickým jazykem

3. Který z kroužků, které Vaše dítě navštěvuje, ho podle Vašeho názoru baví nejméně a který nejvíce? Prosím zaškrtněte:

NEJMÉNĚ ZÁBAVNÉ PRO VAŠE DÍTĚ

- ☐ pěvecký soubor „Klíček“
- ☐ hra na zobcovou flétnu „Veselé pískání – zdravé dýchání“
- ☐ taneční kroužek – „Berušky“ nebo „Kamínek“
- ☐ výtvarný kroužek

- ☐ keramický kroužek
- ☐ seznamování s anglickým jazykem

NEJVÍCE ZÁBAVNÉ PRO VAŠE DÍTĚ

- ☐ pěvecký soubor „Klíček“
- ☐ hra na zobcovou flétnu „Veselé pískání – zdravé dýchání“
- ☐ taneční kroužek – „Berušky“ nebo „Kamínek“
- ☐ výtvarný kroužek
- ☐ keramický kroužek
- ☐ seznamování s anglickým jazykem

4. Projevilo Vaše dítě zájem navštěvovat některý kroužek, na který nechodí? V případě, že ano, prosím zaškrtněte, který:

- ☐ pěvecký soubor „Klíček“
- ☐ hra na zobcovou flétnu „Veselé pískání – zdravé dýchání“
- ☐ taneční kroužek – „Berušky“ nebo „Kamínek“
- ☐ výtvarný kroužek
- ☐ keramický kroužek
- ☐ seznamování s anglickým jazykem

5. Kroužek/y, který/é dítě navštěvuje

- ☐ vybírá dítě samo
- ☐ vybíráte Vy (rodiče)
- ☐ vybírá dítě společně s Vámi
- ☐ jiná možnost.....

6. Existují některé volnočasové aktivity, které MŠ nenabízí, a měli byste o ně zájem?

- ☐ Ne, výběr je dostačující
- ☐ Ano, měli bychom zájem o (prosím uveďte volnočasové aktivity, které byste uvítali):
.....
.....
.....
.....
.....
.....

7. Navštěvuje Vaše dítě některé volnočasové aktivity mimo MŠ? Pokud ano, uveďte prosím jaké a kde:

- ☐ ne
- ☐ ano
- ☐
.....
.....
.....

.....
.....
.....

- 8. V čem spatřujete hlavní pozitiva a negativa navštěvování volnočasových aktivit v předškolním věku dítěte?**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Příloha č. 2: ukázka rozhovoru s učitelkou

Vysvětlivky:

Ot.: otázka

Od.: odpověď

- učitelka Alena, vzdělání středoškolské, 39 let praxe

Ot. 1: V čem vidíte význam a přínos volnočasových aktivit pro dítě předškolního věku? Jsou podle Vašeho názoru pro dítě vůbec vhodné?

Od.: „Podle mých letitých zkušeností se tyto děti lépe zapojují do kolektivu. Určitě jsou taky obecně víc soustředěné, schopné plnit zadané úkoly, dodržovat pravidla. Samozřejmě záleží na druhu kroužku, určitě dochází k rozvoji motoriky, slovní zásoby, celkově se lepší způsob vyjadřování. Jsem jednoznačně pro kroužky.“

Ot. 2: Takže podle Vás je pro dítě rok před zahájením povinné školní docházky výhodné nějaký z kroužků navštěvovat?

Ot.: „Podle mého názoru určitě ano. Je jich tam menší počet, takže se jim učitelka může věnovat opravdu individuálně. Více to připomíná školní prostředí, protože se tam něco cíleně učí. Hlavně jsou šikovnější a víc soustředěné. To si myslím, že se pro školu hodí.“

Ot. 3: Vnímáte naopak nějaká negativa, která volnočasové aktivity v předškolním věku dítěti přináší či mohou přinést?

Od.: „Jediné, co mi vadí, je, že někdy jsou děti vytrženy z činností ve třídě a jsou odváděny na kroužek.“

Ot. 4: Stalo se Vám někdy, že dítě nechtělo ze třídy na kroužek odejít? Nechtělo opustit aktivitu, která se odehrávala v rámci řízené činnosti nebo spontánní hry?

Od.: „Někdy se mi to už určitě stalo, že pro dítě byla aktuálně důležitější potřeba třeba volné hry než jít na ten kroužek. Ale většinou se děti těší a už od rána vypráví o tom, že dneska půjdou na ten a ten kroužek.“

Ot. 5: A jak jste to řešila, když dítě nechtělo na kroužek odejít?

Od.: „Nakonec jsme ho přesvědčily. Přemluvily, no. Někdy je třeba děti trochu popostrčit. Pak vždycky přišly po činnosti nadšené a po tom, proč původně nechtěly jít si nevzdechly.“

Ot. 6: Liší se nějakým způsobem děti, které navštěvují volnočasové aktivity od těch, které žádné nenavštěvovaly?

Od.: „Významně asi ne, záleží to na dítěti. Jsou děti, které jsou šikovné a kroužek je ještě víc rozvine. Jsou děti, na kterých není to, že chodí do kroužků vůbec poznat.“

Ot. 7: Jaký druh volnočasových aktivit je podle Vás dětmi předškolního a mladšího školního věku nejvíce vyhledáván?

Od.: „Podle mě je to sport. Myslím, že ten v nabídce našich kroužků chybí.“

Ot. 8: Proč myslíte, že právě sport?

Od.: „Tak děti mají obecně větší potřebu pohybu, jsou méně soustředěné, mají z pohybu radost, i při řízené činnosti mají největší úspěch hry, ve kterých ten pohyb je.“

Ot. 9: Kdo má podle Vašeho názoru kroužek vybírat?

Od.: „Rodiče spolu s dítětem. Dítě by mělo na základě toho, co ho baví rodičům říct a ti by ho měli přihlásit. Když ho přihlásí sami na něco, co se líbí jim, tak to dítě nebaví, to nemá cenu.“

Ot. 10: Myslíte, že tomu tak skutečně je? Že kroužky vybírají rodiče a děti?

Od.: „Myslím, že ve většině případů tomu tak opravdu je, děti chodí na kroužky rády, to myslím, o něčem svědčí.“